

Svobodni Razgovori
Free Dialogues

1929

Jesenski dan

Mrak. Sivina. Gole veje.
Zgrbljen starček sred poti.
Hlad in praznost. Prsi greje
le spomin nekdanjih dni ...

Mračna soba. Na blazini
bled materin obraz.
Hlad. Tiktakanje. V tišini
topli, božajoči glas ... ►

1999

My Grandparents

They say my grandfather as a young man
had enough strength to plough the entire sky.
When I was a kid, this giant, under my command
sowed seven of the brightest stars.

Now this image is marred in my mind. I see
my grandmother drawn along the ground
her shoulder blades the blades of his plough.
My grandmother made the best bread ... ►

SVOBODNI RAZGOVORI ČETRTLETNIK USTANOVLJEN 12.10.1982 PUBLIKACIJA SLOVENSKO-AVSTRALSKIH LJUBITELJEV UMETNOSTI IN KULTURE SALUK	FREE DIALOGUES QUARTERLY FOUNDED 12.10.1982 PUBLISHED BY SLOVENIAN-AUSTRALIAN LOVERS OF ARTS AND CULTURE SALAC
---	---

Ustanoviteljica	Mrs Pavla Gruden	The Founder
Urednik	Leon D Krek	Editor
Uredniški odbor	Pavla Gruden Ivan Kobal Lojze Košorok Bert Pribac Ivanka Škof	Editorial Board
Tehnični urednik Blagajnik	Bojan Strocky Lojze Košorok	Technical Editor Accountant
Snov za objavo pošljite na naslov	Svobodni Razgovori Free Dialogues Suite 365, No 4 Young Street, Neutral Bay, NSW AUS Phone: 61.2.9904.9176 Fax: 61.2.9904.9178 leonkrek@nsw.bigpond.net.au	Contribution for publication address to
Vsa plačila na naslov	Loui Košorok C/O Svobodni Razgovori 25 Gould Ave, Petersham NSW 2049 Phone: 61.2.9560.8149 Fax: 61.2.9560.8149	Payments forward to

Letna naročnina na 4 številke revije Svobodni Razgovori AUD \$39
 Annual subscription of 4 issues of Free Dialogues AUD \$39

The views expressed in this publication do not represent the views of the editor or SALAC as a whole and the responsibility for them rests solely with their authors

ŽIVE NAJ VSI NARÓDI, KI HREPENE DOČAKAT DAN, DA, KODER SONCE HODI, PREPIR IZ SVETA BO PREGNAN, DA ROJAK PROST BO VSAK, NE VRAG, LE SOSED BO MEJAK!

GOD'S BLESSING ON ALL NATIONS, WHO LONG AND WORK FOR THAT BRIGHT DAY, WHEN O'ER EARTH'S HABITATION NO WAR, NO STRIFE SHALL HOLD ITS SWAY; WHO LONG TO SEE THAT ALL MEN FREE NO MORE SHALL FOES, BUT NEIGHBOURS

- 4 **Uvodnik 1000+**
- 6 **Jesenski dan, Janez Menart, My Grandparents, Lidija Cvetkovič, Nadaljevanje pesmi z naslovnice**
- 7 **Katarina Avbar: Miha Mazzini, Čas je velika smetanova torta književni pregled sodobne slovenske pravljice**
- 8 **Novica Novakovič : Sodobni slovenski pesnik**
- 12 **Franz Kurz, Podoba Franceta Prešerna (1838)**
- 13 **Bert Pribac: Koliko velja slovenska izseljenska književnost**
- 17 **Ali so v Sloveniji našli najstarejše glasbilo? Ivan Turk, Janez Dirjec and Boris Kavur**
- 18 **Dr Janez Bogataj: Mojstrovine Slovenije**
- 19 **Metka Krašovec: Trojnost**
- 20 **Spomenka Hribar: Enačba sovraštva**
- 28 **Ivan Cimerman: Aforizmi, Pavla Gruden: Ni problema**
- 29 **Peter Česnik: Diasporic Emptiness, Robyn Ravlich, Room with a View**
- 30 **Marijan Peršič: Za eno srečno zadnjo uro—za eno milostljivo sodbo bozjo**
- 36 **Eric Aarons: Life, Art & Politics**
- 38 **Morris West, The tranquillity of the tallest poppy**
- 41 **Aboriginal Artist : featuring Malcolm Jagamarra Maloney**

Sledilne stranice : En hribček bom kupil, Abecedarium
1555 Primož Trubar, Dekletam 1847, France Prešeren

Uvodnik 1000+ Uvodnik 1000+

Muzika igra Afro Cuban All Stars. In prva skladba "Distinto, diferente" pripoveduje v pozibavajočem ritmu salse o kritično razpoloženih starejših glasbenikih, ki se po petdesetih letih soočajo s svojimi mlajšimi kolegi in njihovo lastno interpretacijo "novega". Vse v kontekstu njihove osebne izkušnje. Doma so s Kube. Havana pa Fidel Castro, pa Svinjski zaliv in drugo.

"Različni in drugačni prosim"

Čez cesto v osrednjem delu Sydneya, tik pred pomoli, kjer pristajajo parniki, trajekti

in druga vodna plovila je vedno nabiti Rosini. Italijanska restavracija, nekakšna kosilnica in pivnica s silno dobro postrežbo, kjer se Cezare vedno nasmeji, ko naročimo svoje Moreti pivo in filane paprike, pa ekpreso in spet pivo...

In potem se moj pivski kolega odloči opaziti mojo črno majico, imenovano : human fish SLOVENIAN ENDEMIC T-SHIRT. Stkano na Hrvaškem, oblikovano (designed) v Sloveniji, poslano v Avstralijo. Razložim mu veliko skrivnost človeške ribice iz Postojnske jame, pa zahteve sodobne trgovine brez nacionalnih meja in tako naprej. In natisnjena podoba Proteusa ali človeške ribice se razteza bela na naprsnem delu moje črne majice.

Kot nekakšna ogrlica s posebnim pomenom izgleda ta slepa človeška ribica na majici ki se po širini krči 5% po dolžini pa pravtako 5% in je iz sto procentnega bombaža.

V hipu dobim identiteto drugačnosti in različnosti. Kolega Minh je Kitajec iz Vietnama, živi od računalniškega programiranja in piva. Malo se začudi, ko izve, da je leto 2000 za slovenstvo pravzaprav konec prvega tisočletja, ker nas "samostojnih in kulturnostno enotnih" pred letom 1000 enostavno ni bilo na zemljevidu. V pogovor se vtakne prezirljivo zafrkantski Madžar Mikloš iz inženiringa in doda, da še danes ni siguren, če Slovenija res eksistira. In spet začutim neznansko potrebo, da se dokažem, da se potrdim in na licu mesta ovrednotim našo slovensko existenco. Hitro dodam, da sem se rokoval s predsednikom republike; Madžaroš niti ne skomigne z rameni. Ampak ko izjavim, da je moja stara mati kupovala madžarske salame na Balatonu za štiri tolarje po komadu, na Dunaju in v Kranju pa so jih v njenih trgovinah na drobno in debelo kupovali po dvanajst tolarjev se je Miklošu pivo zalezlo

v sapnik in je kašljal kot kak prekmurski konj.

To dokazovanje, to potrjevanje ne more iti v nedogled. Tretje tisočletje je na pragu in slovenska kultura v Avstraliji je vse močnejša in trdnejša. Po eni strani so novi nosilci mladi izobraženci druge generacije iz slovenskih družin v Avstraliji, po drugi strani pa so temelj slovenske kulture v Avstraliji društva, slovenska cerkev, slovenske oddaje na radiu SBS, pa slovenske publikacije in politično-klubska združenja.

Različni in drugačni bodo nosilci slovenskega kulturnega izročila v Avstraliji v drugem tisočletju našega obstoja. www.thesurus.com.au in slovenska televizijska ura sta ena teh "drugačnih in novih znanilcev in oznanjevalcev slovenskega izročila".

Kaže, da bo eno izmed meril kulturnostne istovetnosti v novem globalnem redu

ujemalnost in sporazum med slovensko manjšino v Avstraliji in Slovenci v Sloveniji.

Diasporo moramo redefinirati. Dovolj je bilo 2000 let mijavkanja in kopiranja pomena diaspore židovskega razseljevanja proč in izven Palestine in Babilonije, kjer je živel nekaj deset tisoč Hebrejcev. Slovensko izseljenstvo v Avstraliji je muchas drugačno.

Ni več izgnanstva, je le odhod na tuje. Sprememba podnebja in finančnih razmer na bolje. Več dela in večjega spoštovanja do dobre in profesionalne storitve. Manj zime in fovšarije.

Slovenska poezija nenadoma zadobi laskavo romantični priokus. Vzpostavitev novih vezi, prekinitev nekaterih starih vezi. Sprememba od severa na jug. Kot v šestem stoletju našega štetja, ko so Slovani "Sol vendare", kakor so jih klicali stari Švedi "tisti ki so šli iskat sonce". Mogoče smo Slovenci v Avstraliji neke vrste nadaljevanje starih Slovanov, ki so šli iskat več sonca. Tukaj smo našli res pravo vročino. Da se skuhaš.

Odvisno je samo od nas in naše avstralsko-slovenske zmogljivosti, da komuniciramo z drugimi. S Kitajci in z Malajci a predvsem s Slovenci v Avstraliji, med nami samimi, s Slovenci v Sloveniji in drugod po tem malem svetu.

*Srečen božič, yom kippur pa ramadan,
drugačna in različna praznovanja,
zdravje, obilico in dobro novo leto vošči
Uredništvo Svobodnih Razgovorov vsem
dobrim ljudem.*

Nadaljevanje z naslovne strani

Jesenski dan, Janez Menart, 1929

Jesenski dan

*Mrak. Sivina. Gole veje.
Zgrbljen starček sred poti.
Hlad in praznost. Prsi greje
le spomin nekdanjih dni ...*

*Mračna soba. Na blazini
bled materin obraz.
Hlad. Tiktakanje. V tišini
topli, božajoči glas ...*

>>...gresta, gresta po ravnini
Zlati vitez, črni Skrat...
Tam v daljavi, v mesečini
na višini Sinji grad...<<

Oh, kako bi rad v tem mraku
sedel k vznožju, kot takrat,
in poslušal o junaku,
ki je srečo šel iskat.

Toda mrki dan razgrinja
vlažne, sivkaste meglé
in otožno me spominja
pravljic, ki pod križem spe

My Grandparents

Lidija Cvetkovič, 1999, Winner of the Poem of the Australian Poets' Festival 1999

*They say my grandfather as a young man
had enough strength to plough the entire sky.
When I was a kid, this giant, under my command
sowed seven of the brightest stars.*

*Now this image is marred in my mind. I see
my grandmother drawn along the ground
her shoulder blades the blades of his plough.
My grandmother made the best bread*

she kneaded moon-flesh, waited for it to rise
in the warmth of her kitchen. When she delivered
nothing less than the full moon to the table, he would
bless and break it. In the idle winter months

she threaded sunlight through the eye of a needle
embroidered designs on white hems of fields
on frills of caves, tracing the somnambulant stirring
beneath the cover of her skin. In the summer

she split the bitter husk and dug him out, scooped up
little walnut dripping birth syrup, but the umbilicus
strangler fig, gripped with a twist the slender stalk
his head a blue bud never to fully flower.

They say my grandfather did what no man of his time
would have done, when with needle and thread
he stitched up the threadbare rag of sky, and sewed
a patchwork constellation to cover his child and wife

Miha Mazzini

Čas je

VELIKA SMETANOVA TORTA

Revija PARK, december 1999:

Tokrat se je Miha Mazzini, v slovenskem literarnem prostoru že do-
dobra uveljavljeni pisec romanov (Drobtinice, Satanova krona, Zbi-
ralec imen), scenarijev in računalniških prispevkov, lotil novega, še
neobdelanega žanra: pravljice.

Letos izdana knjiga z odličnimi (celo nagrajenimi) ilustracijami Mo-
jce Osojnik obravnava problematiko, s katero se prej ali slej srečajo
vsi starši: kako otroku razložiti, zakaj imajo tako malo časa zanj.
Oče male Lane se je razlage na to kompleksno vprašanje lotil na ab-
solutno izviren način - potegnil je vzporednice med stensko uro, ki
visi v kuhinji in smetanovo torto ter naslednji dan Lani pokazal, kdo
vse vsak dan "poje njegovo torto".

Njegov poskus je bil toliko bolj uspešen zato, ker je mala Lana do-
bila "svoj kos torte" (torej očkovega časa) šele zvečer, spoznanje,
kako majhen je bil ta košček, pa ji odpre oči, zakaj se očka tako
malo igra z njo.

Nedvomno gre za knjigo, ki jo bodo z veseljem poslušali malčki,
zagotovo pa jo bo vzel v roke tudi marsikateri privrženec Mazzini-
jevega "satanizma".

Katarina Avbar

NOVICA NOVAKOVIĆ

se je rodil 15. decembra 1965 v Ljubljani. Otroštvo je preživel na Vrhniki, kjer je končal osnovno šolo in se aktivno ukvarjal s šahom. Največji uspeh je dosegel v osmem razredu, ko je igral na prvi tabli za ekipo Osnovne šole Ivana Cankarja, Vrhnika, ki je zmagala na osnovnošolskem prvenstvu Slovenije. Istega leta je bil tretji med posamezniki na občinskem osnovnošolskem prvenstvu, leto pred tem pa drugi na osnovnošolskem prvenstvu Notranjske. Od leta 1980, s kratko izjemo dveh let, ko je bival v Grosupljem, živi v Ljubljani.

Piše in objavlja poezijo za odrasle, pesmi za otroke, haiku, občasno pa tudi prozo. Od leta 1993 je član Društva slovenskih pisateljev.

Angel Fall

Sanjam o tebi, Angel Fall, sanjam tvoje neštete
kapljice, ki pršijo po moji koži in mi lepijo lase,
zamišljam si tvoje šumenje in bučanje, tvoj strahotni,
neizrekljivi padec, in želim si, kako močno si želim,
da bi stal ob tvojem vznožju, da bi se vrgel s tvojega
vrha in poletel kot ptica do tvojih najsvetlejših
globin, da bi se kakor brig prizibal po tvojih brzicah,
pa čeprav bi se ob padcu raztreščil na milijon koščkov
in bi me to vrglo kdo ve kam, morda v mezozoik, morda
v ozvezdje Perzeja, mogoče bi se spremenil v ibisa ali
v drevo sikamore, morda bi na Finskem nastalo novo
jezero ali pa bi v Patagoniji veter zapihal močneje,
ali pa bi ostal prisoten v ozračju, v tvoji bližini,
Angel Fall, prisoten kakor vonj mimoz, kakor zvok
pozavne, ki bi čisto po tiho spremljal tvoje petje.

Angel Fall

I dream of you, Angel Fall, dream of your countless
 waterdrops that spread over my skin and stick my hair together,
 I imagine your roaring and raging, your horrific,
 unspeakable fall, and I wish, oh how I wish
 to stand at your feet, to throw myself from your
 peak and fly like a bird to your brightest
 depths, to sway down your rapids like a brig,
 although the fall would shatter me into a million pieces
 and throw me God knows where, maybe into the Mesozoic, maybe
 into the Perseus constellation, perhaps I would change into an ibis, or
 a sycamore tree, perhaps a new lake would appear in Finland
 or the wind in Patagonia would suddenly blow stronger,
 or maybe I would linger in the air, near you,
 Angel Fall, present like the scent of mimosa, like the sound of
 a trombone that would accompany your singing very, very quietly.

Gusarji

Gusarji so mnogo pili,
 sodček ruma dan na dan,
 in tako so pozabili,
 kje zaklad je zakopan.
 A zaklad je na otoku,
 kjer stoji prekrasen grad:
 pet korakov proti vzhodu
 in še sedem na zapad.

Kralj

Ali bi kralj brez prestola
 še vedno bil pravi kralj,
 brez krone, žezla in dvora,
 v deželi majhnih razdalj.
 Morda je prava resnica,
 da vse to je ali ni,
 kar rabi kralj, je pravica,
 z njo si lahko kralj še ti.

Raztegljiva tetovaža

Gre za zbirko pesmi, katerih notranja zgradba je do skrajnosti razbita, zunanja podoba pa je ostro začrtana: vse pesmi so osemvrstičnice. Pesmi so kritiki označili kot nadrealistične in ludistične, v posameznih verzih pa se izrisuje tudi liričen pristop. Avtor se v uvodu sklicuje na Bretona, ki mu je knjiga tudi posvečena. Besedilo za ovitek knjige je prispeval Alojz Ihan, fotografijo pa Diego Andres Gomez.

Fatamorgana ali Kankan nekega klovna

Avtor je s to knjigo nadaljeval raziskovanje in eksperimentiranje iz prve knjige, vendar je bil tokrat v formi še strožji. Gre za zbirko sonetov, kjer se iz forme rojeva vsebina. Pesmi so duhovite in pomenijo korak naprej v pesniškem svetu Novice Novakovića. Spremno besedo je napisal Brane Senegačnik, besedilo za ovitek knjige je prispeval Boris A. Novak, fotografijo pa Diego Andres Gomez.

Zapeljevanje

Pri tej knjigi gre za pesmi v prozi, pri katerih je avtor naredil velik preskok v svojem ustvarjanju glede na prvi dve knjigi. To je sigurno njegova najboljša knjiga doslej, v kateri se je naslonil na tradicijo, ki sega od Travnih bilk, preko Tuljenja do Reke in Minut strahu. Pesmi so izredno komunikativne in duhovite, v njih se prepletajo najrazličnejše barve in zvoki glasbenih instrumentov, tisto, kar vas bo prav gotovo zapeljalo, pa so njegove ljubezenske miniaturre in humornost. Besedilo za zavitek je prispeval Andrej Blatnik.

Veličanstvo Užas i druge pesme strave

Zbirka pesmi v prozi v "srbohrvaškem" jeziku, ki so nastale ob branju Poevih zgodbic. Po času nastanka sodijo te pesmi med "tetovažo" in "fatamorgano", pesnik pa je skušal z njimi pričarati nekaj groze in strahu in vam na ta način pognati kanček adrenalina po žilah. V kolikšni meri mu je to uspelo, lahko presodite sami, če preberete knjigo.

Čudnolike slike

Avtorjeva peta pesniška zbirka in obenem njegova prva zbirka pesmi za otroke. Kot je v spremni besedi zapisala Vida Mokrin-Pauer, so te pesmi Novice Novakovića tople in zabavne pesniške novice, ki otroke, če so slabe in mrzle volje, oblečejo kot nogavice za nove domiselne stezice. Gre za formalno dovršeno zbirko kratkih pesmic o vsemogočem, odstraniščne školjke preko duhov do gusarjev (in še čem). Pesmi je ilustriral Uroš Hrovat, ki je pripravil tudi izredno mamljivo naslovnico.

Nekaj čisto pravih

Druga zbirka pesmi za otroke in obenem njegova šesta pesniška zbirka. Tokrat gre za slikanico: v knjigi je enajst pesmi o živalih, vse so opremljene s čudovitimi barvnimi ilustracijami, ki jih je narisala arhitektka Darja Malarič.

Kot je v spremni besedi zapisal Vitan Mal, je Novica Novaković v prejšnji knjigi za otroke pripovedoval o vsemogočem, tokrat pa so junaki njegovih pesmic izključno živali. In to takšne, ki jih ne srečujemo po mestih in vaseh, vseh ne premorejo niti v živalskem vrtu - zaradi česar so še toliko bolj zanimive. Torej, od kita, zebre, opice, krokodila do slona in pingvina, če jih naštejemo le nekaj.

e-mail: novica.novakovic@zbs-giz.si

Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein: domnevna podoba Franceta Prešerna (1838)

KOLIKO VELJA SLOVENSKA IZSELJENSKA KNJIŽEVNOST

Razmišljanje na rob knjige.

Bert Pribac, Canberra, Avgust 1999

Začel bom s sklepom kritika v Delu 5. Avgusta, ki se je glasil takole :

"Slovenska izseljenska književnost (SIK) nam daje zares podroben oris dokaj (ali celo: presenetljivo) obsežne literarne (in širše kulturne) ustvarjalnosti slovenskih izseljencev. Resda segajo literarna dela SIK večinoma »komaj do srednjih vej« estetske kakovosti, a tako je navsezadnje tudi v matični Sloveniji.

Najboljši ustvarjalci SIK pa bodo zdaj lahko toliko razvidneje uvrščeni ob ustrezne književnike matične Slovenije v smislu enovite in ne več deljene slovenske književnosti. Skupina raziskovalcev SIK in piscev prispevkov o SIK pod vodstvom urednice Janje Žitnik je uspešno opravila zahtevno delo. Izid treh knjig SIK velja (kljub prej omenjenim kritičnim pripombam) označiti kot izstopajoč kulturni dogodek."

Zelo lepo postavljeno. Vendar, ob tem sklepu se mi postavljata predvsem dve vprašanji!

Prvič, ali bomo zares z dejanjem tega triptiha uvrščeni ob ustrezne književnike matične Slovenije v smislu enovite slovenske književnosti in kako se bo to praktično poznalo?

Drugič. Kako lahko postanemo del te enovite in ne več deljene slovenske književnosti, če smo obravnavani posebej kot nekaj posebnega, če nas glavne predstavitve in antologije slovenske književnosti po navadi zamolčijo

Vseeno pa je ta trojček knjig o slovenski izseljenski književnosti za nas pisce od zunaj domovine, kakor zapozneli odmev zvonov iz domačih

lin. Vendar, ali ne zvonijo v neko praznino, v neko puščobo, ki ji, razen akademikom, ki se s tem poklicno ukvarjajo, v bistvu ni več mar, kaj smo pisali, razmišljali ali sanjali, ko smo doživljali to svoje izseljenstvo.

Sprašajmo se tudi! Koliko ljudi je na primer bralo naša dela tukaj v izseljenstvu, koliko smo potem prodrli v domovino, ki je bila važna, da bi čula naš glas, da bi nas potrdila, ampak nas je dolgo let preslišala, zdaj pa jo ne zanimamo več, ker so se stvari menda uredile, mi pa itak izginjamo. Niti vračamo se ne, ker se nam ne da več ali ker preprosto nas zemlja zahteva nazaj.

A hvala bogu, denar se je vendarle našel za to obsežno monografijo, za ta spomin na naša tavanja po deželah tega sveta in po dobrih razbolelih izseljenih duš.

500 knjig, 145 piscev in pesnikov ter še 300 obrobni piscev je omenjenih in opisanih v teh treh knjigah, verjetno jih je še sto pozabljenih ali izpuščenih, ker ne ustrezajo literarnim in estetskim merilom in ne dosejajo niti do ta "spodnjih vej" po merilih domovinske estetske kakovosti.

Pred nekaj tedni, ko se je potegoval za oporo svoji vse manj popularni stranki, je gospod Peterle nekje omenil, da nas je zunaj domovine, v takozvani diaspori okrog 350 tisoč Slovencev in Slovenk ali ljudi, ki imajo slovenske korenine, torej 15 % slovenskega naroda (ampak nekdo se je

hitro obregnil v njegovo izjavo, čes da se te korenine kar hitro sušijo – s čimer bi kar soglašal).

Medtem, ko v domovini natisnejo vsako leto okrog 400 če ne 500 knjig, smo jih mi vsi skupaj, po vojni in pred vojno, to je v približno 100 letih, napisali komaj kakih 500 knjig (po mojih najbolj skromnih statističnih ugibanjih bi jih morali spisati v sto letih vsaj kakih 3000 ako ne več, ako nas je zunaj zares toliko ljudi). Zelo malo, zares malo smo napisali in to predvsem zato, ker nas je šlo v svet zelo malo izobraženih. V svet so šli mladi fantje in dekleta, ker doma ni bilo dela ali niso hoteli služiti avstrijske, italijanske ali jugoslovanske vojske. Še največ knjig je napisala povojna bela politična emigracija.

Vsaj polovico urednikov teh obsežnih treh knjig poznam tudi osebno, druge skoraj vse po njih pisanju. Nekateri so celo zdomci ali zamejski Slovenci. To so dobri ljudje; tudi, ko smo bili pozabljeni od domovine, nas oni niso pozabili, vsaj osebno so bili v stiku z nami ali so nas sem pa tja omenjali v svojih člankih in revijah.

In vendar, ko je bil čas, da se nas sliši, ko smo hoteli, da se nas čuje, nas je uradna domovina preslišala ali celo prepovedala. Ali lahko to popravi s to veliko Sazujevsko zbirko študij o našem pisanju in ustvarjanju. Močno dvomim. In ob tem se sprašujemo in smo lahko celo kritični tudi do sebe: ali nas je

domovina preslišala, ker smo bili preprosto preveč oddaljeni ali celo na nasprotnem bregu, ali nas je spregledala ker nismo bili literarno in estetsko dovolj dobri.

Veliko tega našega izseljenskega pisanja je posebno v zadnjih letih izšlo in še izhaja v obliki memoarnih del. Neka teža na našo dušo je ta naš prisiljeni ali prostovoljni eksil. Vidi se, da izginjamo in da bi radi izpovedali bolečino ali uspeh tega eksila, preden nas bog odnese. Prej pa smo napisali mnogo domovinskega svetobolja ali "narodnoprebudne verzifikacije" kot pravi eden od piscev SIK. In seveda proizvedli smo obilne police političnega pamfletarstva, ki razen v izjemnih primerih v književnost ne spada. Mogoče bi se našla pri SAZU skupina strokovnjakov, ki bi obdelala to našo še kar obilno šolsko in nabožno, kulturno, časnikarsko in politično pisanje, vsaj za narodni inventar.

Kaj lahko še stori domovina za nas ali mi zanj. Predlagam, da po kriterjih, ki so si jih zastavili uredniki tega triptiha zberejo vsaj 50 od teh 500 omenjenih del in da jih tekom petih let ponatisnejo pri dobrih in priznanih domovinskih založbah in če drugo ne, da dajo po en izvod v vsako slovensko knjižnico in vsako slovensko šolo. In naj razsodijo potem še slovenski bralci v domovini, koliko je vredno to naše pisanje, kajti tukaj zunaj smo vsi imeli skupaj in

posamezno svoj ozki krog bralcev, občudovalcev in kritikov. Ampak to je bilo malo. Komaj kakih sto do dvesto ljudi je na primer bralo literarne Svobodne razgovore avstralskega Saluka, od 700 do 1200 ljudi pa versko politični mesečnik Misli. Pisali pa smo vseeno, ker smo hoteli izpovedati svoje spomine na domovino in svoje sanje, svoje videnje naše zdomske usode in izkustva v tujem svetu. Ali pa smo pisali, ker smo bili osamljeni in smo se izpovedovali zvezku, papirju.

Vseeno, tukaj v Avstraliji smo bili prav pesniki, pisatelji, novinarji, duhovniki in učiteljice ter učitelji vodilna združba, ki smo ohranjali naše narodno bistvo in društvom dajali kulturno barvo. V tej zmesi ljudi in dogodkov, na tej zelo skromni pa čeprav zelo zavestni kulturni njivi, so se porajala tudi naša književna dela.

In naša književna bera v usodnih letih slovenstva, v letih 1990 in 1991 je bila tako lepa in obilna – devet dobrih knjig, ki smo jih predstavili 1992 leta občinstvu v slovenski cerkveni dvorani v predmestju Kew v Melbournu in potem še v Sydneyu, seveda poleg 25 ali 30 drugih izdaj in mnogo revijalnega tiska, ki so nastali vse od našega prihoda na ta kontinent do tistega usodnega leta slovenske samostojnosti. Sicer je Milena Brgoč v svoji Opisni bibliografiji slovenskega tiska v Avstraliji izšli leta 1996 naštetla skoraj 100 posameznih publikacij samo v Avstraliji. V zadnjih treh letih pa smo krepko šli čez številko

100 knjig in pamfletov.

Ob vsem tem, se seveda tudi sprašujemo: Kaj je književnost? Bila naj bi vsako pisano ali predvsem tiskano delo čigar vrednost je v njegovi jezikovni izraznosti, lepoti in kakovosti izrazne oblike ter duševni moči izraza ali sporočila.

Književnost, in s tem mislim na leposlovno književnost, kamor naj bi spadalo tudi moje in naše izseljensko leposlovno pisanje, je težko izrazljiva kakovost ali zvrst človeškega ustvarjanja. Poklicno se nisem z njo nikoli ukvarjal. Tako kot skoraj vsi zdovski pisci, sem delal vse drugo: pometal, brusil, kopal, največ pa uradnikoval ipd.

Če si ob vsem, kar sem povedal poprej, zdaj drznem definirati svoj odnos do pisanja, ki naj bi po literarnih merilih bila dobra književnost, bi rekel da je tudi izseljenska književnost tista zvrst ustvarjanja, ki izrazno močno in razumsko čisto posreduje človeško izkustvo in domišljijo, predvsem v njegovih ali njenih duhovnih ali duševnih ozirih, odtenkih in okvirih in predvsem pa v njegovih odzivih na zunanja in notranja dogajanja, dražljaje in dožemanja sveta. Pisanje je vsekakor dejanje duha in volje v katerem se prepletajo logika, spoznanja in čustva, kajti brezsmiselnega pisanja in igranja besed niti ne dojemam niti odobravam ne. Posebno mi izseljenski pesniki in

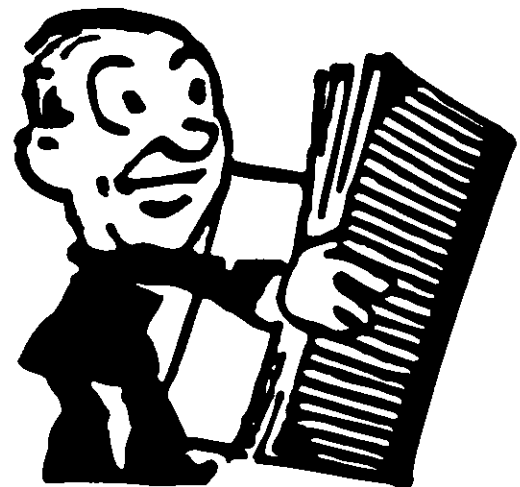
pesnice ter pisatelji in pisateljice si tega nismo mogli privoščiti. Pisali smo, ker smo potrebovali izraz.

Zato je zame književnost tudi takrat dobra, čeprav besedno skopa in nelirična, kadar je z dejstvi in čustvi ali zavzetostjo za nek problem le nabita reportaža ali podlistek. Težko je namreč ločiti med neko literarno zvrstjo in drugimi bolj stvarnimi opisi človeških del in izkustev. Meje so zares zameglene, posebno kadar je pisanje po tradicionalnih merilih dobro. Ravno ob tem so imeli pisci SIK velike probleme kakovostne uvrstitve in naložili so si nekaj močnih zamer, ker so mnogokrat zabredli od svojih kriterijev leposlovne književnosti in so se zavolj trenutne položajne nuje dotaknili tudi obrobnega kulturnega delovanja in omenili kakih 300 obrobnih piscev, vsaj drugih 50 ali celo 100 pa izpustili. Vsaj za avstralski del orisa lahko tudi rečem, da sta pisca zagrešila nekaj nepotrebnih površnosti in napačnih navedb, ki marsikomu, ki pozna naše razmere, zagrenijo branje te sicer lepe in prepotrebne knjige.

Kot vem, je slovenski knjižni in revijalni trg nasičen, piscev je več kot možnosti objave. Potegovanje za kar dobre honorarje je v domovini kar divje. Slišal sem, da objaviš predvsem, če imaš dobre prijatelje pri uredniških svetih. Mi tu od zunaj, teh možnosti nismo imeli in jih še nimamo. Vseeno, ta trojček knjig

o slovenski izseljenski književnosti, če drugo ne, je dober inventar našega književnega ustvarjanja. Vsekakor je vsaj v primeru Avstralije omenil kar pregledno in kritično vse glavne književne ustvarjalce. In knjiga ima svojo ceno tudi zato, ker je izšla pri tako ugledni ustanovi, kot je Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Ampak biti omenjen posebej, čeprav na tako važnem mestu kot je SAZU, izven glavnega toka slovenske književnosti, je zame skoraj dejanje ograde v napol literarni geto.

Rad bi se ob tem vprašal, kdaj bodo objavili naše izbrane bisere tudi v šolskih učbenikih slovenske književnosti, ker nekaj biserov smo le ustvarili po vseh celinah. Tu v Avstraliji pravijo, kot sem bral v času svojega bibliotekarstva, da si kot pesnik ali pisatelj literarno uspel, kadar te berejo srednješolke ali srebrnolase dame. Na to še čakamo.

Ali so v Sloveniji našli najstarejše glasbilo? Ivan Turk, Janez Dirjec and Boris Kavur

V paleolitskem jamskem najdišču Divje Babe I (450 m) v dolini Idrijce pri kraju Reka v zahodni Sloveniji potekajo raziskave od leta 1980. Gre za pomembno najdišče v predgorju Julijskih Alp z več kot 12 m debelimi mlajšepleistocenskimi usedlinami. Med izkopavanji Janeza Dirjeca in Ivana Turka leta 1995 je bila v peti mousterienski plasti najdena stegenica mladega jamskega medveda, ki ima na zadnji strani štiri umetne luknje: dve celi in dve polovični. Kost je na obeh koncih polomljena. Prelomi so bili naknadno zglajeni, kar je značilno za večino kostnih odlomkov v najdišču. Najdba izvira iz sprijetega zgornjega dela več kot 1 m debele fosfatne plasti 8 v kvadratu 17. Ima značilno rjavo barvo fosfatne plasti. Od jamskega vhoda je oddaljena 15 m, od najbližje jamske stene pa 2,5 m. Najdena je bila v globini 2,73-2,85 m. V neposredni bližini (kvadrata 17 in 20) je bilo v globini 2,61-2,73 m manjše kurišče, od katerega se je ohranilo samo lesno oglje, zogleneli ter sežgani drobci živalskih kosti in pepel.

Lokalno zamejeni ostanki kurišča so bili delno v sprijetih in delno v nesprijetih usedlinah. Za plast 8 in za vse plasti nad njo so značilni dolomitni bloki, bolj ali manj zaobljen grušč, pesek in melj. Krioklastičen grušč nastopa samo lokalno v plasteh 2 in 5. Fosfatni agregati, ki so merilo za diagenozo usedlin, so zastopani v različnih količinah v skoraj vseh plasteh. Največ jih je v plasti 8. Navzgor si sledijo po krnološkem redu nesprijete interpleniglacialne plasti 7-2 iz zadnjega glaciala. Plasti 2-4 in zgornji del plasti 5 je krioturbatno naguban. Gube so nastale pred drugim vrhuncem pleniglaciala pred 20.000 leti, neposredno po sedimentiranju palsti 2. Pleniglacialnih in pozno-glacialnih usedlin ni. V plasti 2 je bila najdena aurignacijska koščena konica. Več podobnih konic, med njimi ena razcepljena, je bilo v kompleksu 2-3. Plasti 3-8 in starejše plasti vsebujejo redke srednjepaleolitske najdbe mousterienskega tipa, med drugim tudi svedre. Ostanke kurišč so bili odkriti še v plasteh 5 in 6 ter v starejših plasteh. Za vse plasti so značilni množični fosilni ostanki jamskega medveda, ki predstavljajo več kot 99% vseh paleontoloških najdb. Ostala favna je zastopana z več kot 50 mlajšepleistocenskimi vrstami, med katerimi prevladujejo po gostoti in bogastvu vrste zveri in mali sesalci. Poznani so tudi izsledki pelodnih in antrakotomskih raziskav, ki se skladajo z raziskavami mikrofavne. Radiokarbonske analize fosilnih kosti in lesnega oglja z Ams postopkom so pokazale naslednjo starost dela interpleniglacialnih plasti. Plast 2 (8 m od jamskega vhoda): 35.300 ± 700 B.P. (RIDDLE 734). Plast 6 (9 m od jamskega vhoda): 43.400 ± 1.200 - 1.400 B.P. (RIDDLE 735). Plast 8 zgoraj (6 m od jamskega vhoda): 45.100 ± 1.500 - 1.800 B.P. (RIDDLE 745). Vse datacije je posredoval E. Nelson, Radio-Isotope Direct Detection Lab, Simon Fraser University, Burnaby, Canada. Najdba kosti z luknjami nesporno pripada mousterieniu in to tako na podlagi najdb paleolitskih artefaktov kot radiokarbonskih datacij. Preliminarni izsledki paleontoloških raziskav potrjujejo, da je plast 8 lahko v celoti starejša od interstadiala Hengelo, ki ga vzporejamo s plastjo 5. Ker je bil zanimiv predmet najden precej globoko v kompaktni breči, nad njim smo leta 1995 predhodno odstranili 25 cm sprijetih usedlin, ni nobenega dvoma o primarni legi. Ker poznamo podobne predmete samo iz obdobja mlajšega paleolitika in se razlagajo kot glasbila, **ni izključeno, da smo na sledi doslej najstarejšemu glasbilu v Evropi.** Seveda, če se potrdi domneva, da je luknje naredil človek, v tem primeru verjetno neandertalec. Druga najbolj sprejemljiva razlaga je, da je luknje naredila neka večja zver. Zaenkrat na kosti nismo odkrili nobenih drugih sledov zob. Bolj izčrpno poročilo o zanimivi najdbi je bilo objavljeno v Arheološkem vestniku (1996), glasilu Inštituta za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.

JANEZ BOGATAJ

Mojstrovine

SLOVENIJE

Srečanja s sodobnimi rokodelci

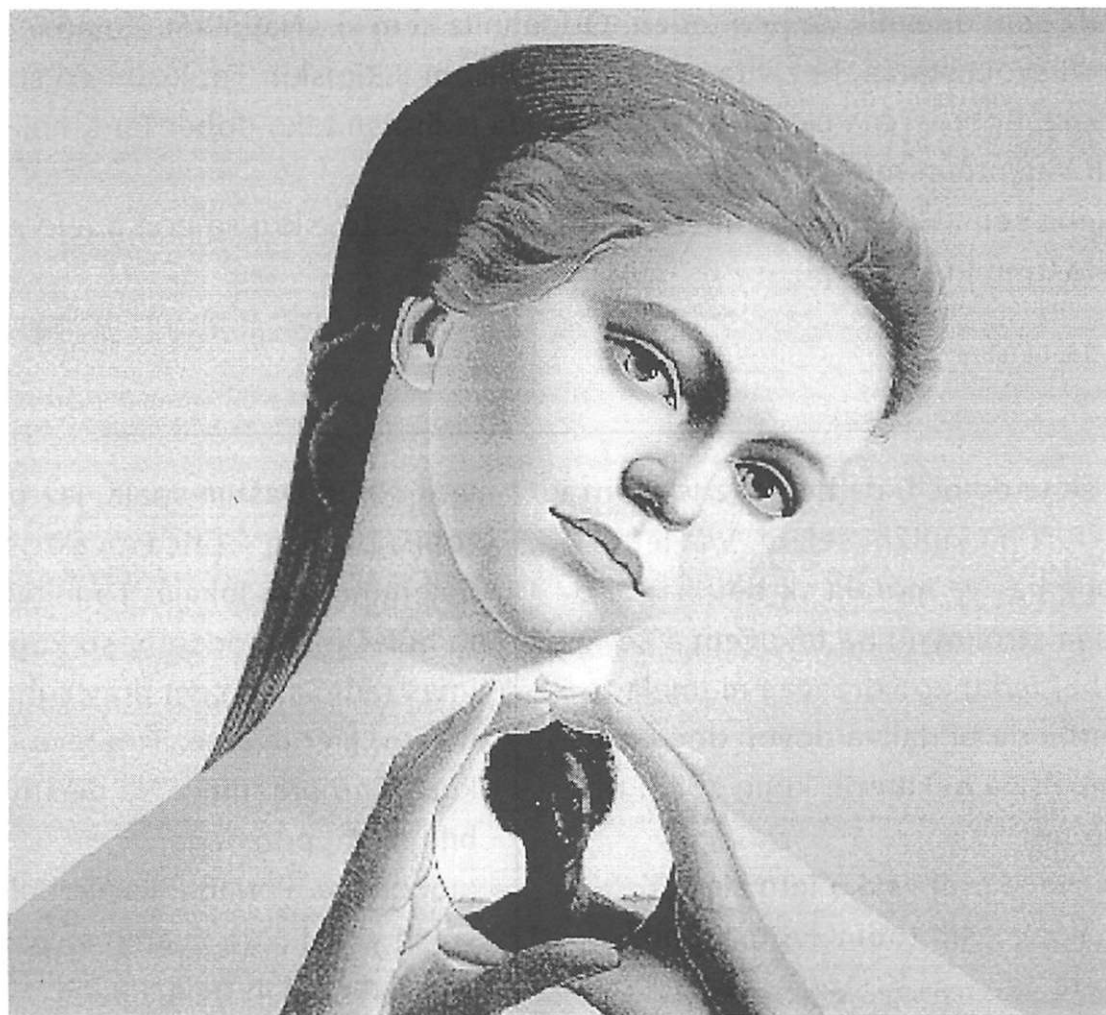
e-mail: narocila@mojstrovine.com

V knjigi *Mojstrovine Slovenije* so predstavljeni najboljši mojstri in mojstrice slovenske domače in umetnostne obrti ter vrhunskega oblikovanja. Sodobne stvaritve v različnih materialih, ki jih ustvarjajo vrhunski izdelovalci in rokodelci, so nastali na temeljih dediščine.

Izdelki ustrezajo mnogim kriterijem kakovosti, ki jih je določila avtorska skupina prof. dr. Janez Bogataj, mojster fotografije Janez Pukšič in oblikovalec Žare Kerin.

Avtor: prof. dr. Janez Bogataj,
 fotograf: Janez Pukšič,
 oblikovalec: Žare Kerin-Kompas Design,
 uvodničarja: Milan Kučan in prof. dr. France Bernik,
 urednica: Tadeja Kvaternik, prevajalka v angleščino: Špela Burnik,
 prevajalka v francoščino: Mojka Žbona, prevajalec v nemščino: Wolfgang Zitta,
 prevajalec v italijanščino: Sergij Šlenc, lektorica: Mateja Dermelj Ropoša,
 avtorice turističnega dela: Boža Grafenauer, Polona Pogačnik,
 Nataša Rogelja, Špela Pogorelec,
 zemljevidi: Geodetski zavod Slovenije, skeniranje: Inter Marketing, d. o. o.,
 osvetljevanje: Klemen Fedran - Studio Rokus,
 tisk: Gorenjski tisk, d. d.,
 Shranjevalna šatulja: Peter Štaut.

Metka Krašovec

"Trojnost" acrylic on canvas, 1992, 145cm x 160cm,
Price: 7500 US \$

Spomenka Hribar Enačba sovraštva

Četrtek, 14. Oktobra

Oddala sem dnevnik za prvi teden. Oddahnila sem si... Najin zet Stojan je danes obiskal svoja starša, ki živita sama v Globokem v Rimskih Toplicah. To sta zelo prijazna, dobrosrčna človeka. Ni čudno, da je Stojan tako dober fant, no, seveda, mladi Valentinin mož.

Utrujena sem. Naj še kaj preberem? Pusti zdaj vse to, skrij se pod odejo pred vsemi napetostmi! In se nspi.

Petek, 15. Oktobra

Tine se je odločil, da bo šel z letalom v Frankfurt na knjižni sejem. Vsa leta socializma sva morala skrbeti za to, da sva bila strokovno na tekočem – še posebej tedaj ko »država« ni imela te » pameti,« da bi dajala dovolj deviz za knjige ali pa nekaterih knjig sploh ni smelo biti.

Tako sva skoraj vsako leto šla v Nemčijo, včasih tudi v Francijo po novitete.

To, da smo Slovenci dosegli in ohranili stopnjo evropskega intelekta in kulture, je zasluga tudi takšnih načinov nabavljanja strokovne literature z lastnimi sredstvi in tveganjem – pred » politično« carino...

Že popoldne je odšel in takoj je hiša postala nekam prazna. Seveda ni tako hudo kakor tedaj, ko je odšel k vojakom.

Takrat sem teden dni na glas jokala. Spominjam se, kako sem čakala novo

leto 1969. Daši je spala, jaz pa sem robila plenice – pričakovala sem Valentino – in jokala. To je tako čudno, ta bolečina ob odsotnosti koga, ki ga imaš rad. Sama sem prav čutila na mestu, kjer je srce, Tinetovo odsotnost kot srčno praznino. Na mestu srca je bilo nekaj praznega, globokega, votlega, kar je bolelo. Ali bi sploh vedeli, kje imamo srce, če ne bi bilo ljubezni in bolečine?

Nepričakovano je prišla domov Daši, najina starejša hči, ki stanuje v Ljubljani. Prav osrečila me je. Nič pomembnega si nisva izrekli in vendar je bilo vse povedano. Mila moja, kako sem srečna, da te imam! Ko to izrekam, vem, kaj govorim. Ko je bila stara tri mesece, je imela virusno vnetje srčne mišice – tako nekako se je glasila diagnoza. Kmalu bi mi bila umrla. ...

... Popoldne sem pregledovala osnutek

študije o dr. Antonu Mahničju. Njegova stališča bi moral poznati vsakdo, ki hoče razumeti, kako se namje mogla zgoditi taka narodna tragedija med vojno in po njej. In tudi kdor bi hotel res razumeti, kaj apel za spravo sploh pomeni.

Tine je telefoniral, da je srečno prispel v Frankfurt. Oddahnila sem si, nisem pa mogla zaspati. Kristus, kako se bojim zasvojega moža! Prelistala sem eno tistih knjig, ki poučujejo o tem, da moraš vedno misliti pozitivno.... Prav: Naj pride hitro domov! Ne maram, da se vozi z letalom. Tudi z avtom ne maram, da gre. Z vlakom se pa tako vleče... Če gre z avtom ali z vlakom, vedno pride prej, kot reče, da bo prišel. Tako sem se že kar navadila na to in ga prej tudi pričakujem. Ampak tokrat ga ne bo, prej kot letalo pa res ne more priti.

Sobota, 16. Oktobra

Ah, sobota je čas pospravljanja. Kako to sovražim! Kar naprej nekaj počneš in nič

nimaš pokazati. Knjige, papirji pa spet knjige pa perilo... Včasih pa, ko me čaka kakšno zoprno pisanje, raje pospravljam.

Veselje mi je naredila Daši, ki je telefonirala in rekla, da ji je bil moj dnevnik všeč. Če mi je do koga, da bi mu bilo moje pisanje in delo sploh všeč, potem mi je do mojih dveh hčerk. Potem je bilo še več klicev ljudi, ki so prijazno sprejeli moje pisanje. Vsem sem zelo hvaležna! In pa, seveda, bil je tudi kritični klic, da spet napadam kristjane. Za božjo voljo, ne! Ali res nisem bila dovolj natančna ali pa se tisti, ki me spet niso razumeli, sprenevedajo.

Tolikokrat sem že povedala, da nisem zoper krščansko vero in ne zoper kristjane! Odločno pa zavračam sovraštvo, ki ga zbuja primarno cerkveno vodstvo, šele potem in kot refleks cerkvene politike tudi zadržati »

navadni kristjani«.

Cerkveno vodstvo se apriorno postavlja za političnega vodjo kristjanov, kakor da bi bili res vsi verniki v političnem smislu ena sama »ovčja čreda«. Kakor da kristjani niso po političnem prepričanju diferencirani in so dejansko člani in volivci različnih strank, ja, celo Združene liste socialnih demokratov. Uradna Cerkev nikoli ni iskala pooblastila vernikov, da zganja tak sovražni antikomunizem in antipartizanstvo. To počne samozvano in v imenu vseh vernikov. Da je to res, dokazuje to, kako samoumevno »operira« z 72 ali celo 82 odstotki vernikov, tedaj ko zahteva verski pouk (ali celo verouk) v šole, vrnitev gozdov, proglasitev domobranskih žrtev za mučenike (ne pa tudi partizanskih, vsaj enega bi se spomnili, kot simbola vseh žrtev, ki so padle celo od duhovniške roke med vojno!), kakor da bi res vsi

verniki mislili enako/isto!

Razpis referendumu recimo o vračanju gozdov pa odklanjajo! To je manipulacija z verniki! Odločno zavračam »nedolžnost«, v katero se ovija, kakor da v krvavem medvojnem plesu sodelujoči protikomunisti niso bili posvečeni s strani Cerkve in niso sodelovali z okupatorjem, plačani od njih. Kakor da to ni nič! Nobene mea culpa! Če bi obžalovanje, ki ga je vodstvo Cerkve sicer že izreklo, sami vzeli zares, potem bi prenehali z zbujanjem sovraštva in jasno ali prikrito zahtevo po lustraciji svojih sodržavljanov, komunistov. Mea culpa ni to, da rečeš, tudi mi smo grešili, tudi pri nas ni bilo vse v redu, temveč to, da začneš drugače, da torej prenehaš z enakimi, istimi metodami preganjati svoje soljudi, kakor si to počel nekdanj. To je to! V primeru katoliške Cerkve pri nas to pomeni, da naj bi prenehala z »ločitvijo duhov« in bi dejansko pristala na spravo. Da bi torej Cerkev nehala sovražno deliti slovenske državljane na verne in neverne, prave in liberalce

oziroma komuniste...

Nedelja, 17. Oktobra

Malo sem živčna. Kruh bom spekla, to me najbolj pomiri. Belega bom, Tine ima raje belega kot črnega. Najbrž zato, ker je beli kruh v njegovem otroštvu vedno vezan na praznovanje. Še zavedamo se ne, kako živimo iz otroštva. Moja mama kuha dobro kosilo. Vsa hiša je v pričakovanju. Govorili sva z Valentino. Tudi njej je bil vseč moj »dnevnik«. Hvala ti, punčka moja! Povedala mi je, da sta s Stojanom kupila posteljico za Alino – je pač že prerasla košarico. Zdaj bo spala kot kraljična!

Tine je prišel! Nenadoma je praznik. Še pes je srečen. Laja, nori po terasi ... Včasih mi pride na misel, da sem mu morda, najbrž malo naporna... Ampak saj mu ne preostane kakšna resna alternativa, če dobro premislim.

Njegova pokojna stara mama je bila duhovita ženska. Vedno ko si pozdravil: »Živijo!«, je odgovorila: »Živi jo, zakaj si jo pa vzel!« ... Danes nisva šla k Tinetovi mami, šla pa je Daši. Tine se mora še pripraviti za predavanje jutri. Zelo skrbno se pripravlja na predavanja. Devetindvajset let ni bilo zanj mesta na filozofskem oddelku filozofske fakultete – ker pač ni bil politično, ideološko primeren .. Ko je leta 1968 doktoriral (seveda v Zagrebu, tukaj ne bi bil tako hitro ali pa sploh ne bi bil »pripuščen«) in kmalu nato še Urbančič, so se na filozofskem oddelku hitro medsebojno »podoktorirali,« samo da jim ne bi bilo treba vzeti na oddelek enega ali drugega ali bog ne daj obeh. Tisti, ki je desetletja pisal Tinetu negativne »idejno-strokovne« ocene in mu nekoč za sedem let onemogočil pridobitev strokovnega naziva, ker

sploh nobene ocene oziroma poročila ni napisal, je še zdaj na filozofskem oddelku in sta zdaj s Tinetom skupaj. Kako to gre? Gre. Seveda pa moraš biti dovolj notranje svoboden – se pravi brez sovraštva – in suveren, da to zmoreš. Zvečer sem se zmirjeno in hvaležno stisnila ob to toplo, ljubo telo.

Ponedeljek, 18. Oktobra

Prebiral sem Družino in Zavezo št. 34. Kakšna podobnost v stališčih! Cerkev se je pri nas povsem zenačila z domobransko, protikomunistično opcijo, kakor da ne bi bili partizani tudi večinoma verni ljudje. Ali kakor da ne bi bili komunisti tudi slovenski sodržavljani, ki jim odrekajo človeško dostojanstvo in državljske pravice. Ta sovražna ekskomunikacija nevernih, ki so a priori zenačeni s komunisti, liberalci ali kako drugače poimenovanimi »sovražniki,« je tisto strašno in je greh, ki ga Cerkev pri nas danes (spet!) počne. Sovražno deli, ločuje, pogloblja še zgodovinski prepad med nami.

Ampak to se je začelo že pred več kot sto leti! Z Mahničem. To, česar Mahnič ni prenesel in kar sta prinesla francoska revolucija in liberalizem, je stališče, »da vera se nima mešati s politiko«. Liberalcem je še očital, da »srce jim gori bolj za narodnost nego za cerkev«. To je bilo po njegovem pač narobe, kajti vera, Cerkev je prva. »Kdor ni s cerkvijo, je zoper njo!« Zatorej mu je šlo za »ločevanje duhov v dva tabora, v Kristusov, pod zastavo rimskega papeštva, in v liberalen, pod zastavo masonstva«. Masoni, liberalci, komunisti, brezverci sovražniki, kuga – vse to so sinonimi za tiste, ki so za ločitev Cerkve od države. Pij IX. je začel ta »pokret«, s katerimi je hotela Cerkev pridobiti nazaj »katoliški ideji vse, kar je izgubila po nesrečnem liberalizmu«. Prav za to je namreč šlo! Za teoretska

razglabljanja političnega značaja naj bi šlo le dotlej, »dokler ne zadenejo vprašanja interesov sv. Cerkve«. Potem je konec pravice do debate in dvomov: »Če pa nasprotniki pritirajo politiko do oltarja, takrat vprašanje neha biti teoretsko«. To pomeni, da »si Cerkev prisvaja pravico v izvesnih okoliščinah veljavno odločati o političnih vprašanjih«. Preprosto rečeno: Kadar so v nevarnosti koristi klera, si Cerkev vzame pravico odločati »o narodnostnih, kulturnih in vzgojnih vprašanjih«. Da ne bo spet kdo rekel, da kar tako počez udriham po vernikih, naj pojasnim kar z Mahničovo definicijo, kaj je mišljeno s »Cerkvijo«: »Kakor da bi katoliška cerkev kje drugje bivala nego v klerikalizmu, t. j. v papežih, škofih in duhovnikih«. Cerkev so njeni duhovni, od najnižjega kaplana do papeža: »oni

edini so – sveta mati katoliška cerkev».

Liberalci, ki so bili sicer verni ljudje, so Cerkvi oporekali le njeno prilaščanje posvetne oblasti. Zato naj bi bili sovražniki, ki jih je bilo treba ločiti od »pravih vernikov«, za kar je dr. Mahnič izdelal pravilnik, kako ta razdor, zasek v družbi doseči. Naj navedem samo nekaj navodil:

- Ne bodi z nobenim liberalcem intimen prijatelj. Sicer bo še potrjen v svoji zlobi.
- Ne hvali liberalnih oseb. Sicer poreko, da hvališ njih nazore!
- Ne podpiraj podjetja, katero imajo liberalci v rokah!
- Ne bodi naročen na liberalne liste, ne pišivanje, ne voli liberalnega kandidata, ne hvali liberalnih časopisov.
- Ne udeležuj se liberalnih slavnosti, banketov, zabav, veselic, predstav, tudi ne iz gole radovednosti.
- »Nikdar se tako ne vesti, da bi liberalci vtegnili te smatrati za svojega pristaša ali vsaj moža, ki jih ne obsojaš.«

Temeljno stališče pa zadeva seveda vprašanje sprave: »mej katoliško resnico in liberalizmom ni sprave, ni miru! Non possumus!« Naj poudarim to strašno in usodno dejstvo, da so ti nauki zadevali slovenske katoličane, verne ljudi! Med njimi je dr. Mahnič zarezal ločnico, ki se je do krvi zasekala potem med vojno. To je bila načelna in hotena politika Cerkve: »Srečni Slovenci, da ste se začeli ločiti in odcepljati od liberalcev! Le odcepite se popolnoma, da liberalni hlod odpade od slovenskega drevesa; naj se posuši, potem vrzite ga v ogenj!« Liberalci ni Slovenec. Liberalci ni človek, ampak hlod. Zgori naj v peklu! Razumljivo je bilo, da je bil Mahnič (in z njim uradna Cerkve) načelno zoper spravo, saj se sektaštvo, kar ločitev duhov je, in sprava a priori izključujeta. Pristali so samo na »spravo« pod

svojimi pogoji. Z liberalci sprave ni! »Ne, mi bomo nad vse visoko držali zastavo katoliškega načela. Kdor hoče v to priseči, mu podajmo roke v spravo, v skupno delovanje. Na podlagi katoliškega načela se hočemo objeti, ljubiti. Kdor tega načela ne priznava, ne išči zveze z nami, on je naš nasprotnik.« Najgroznejša je enačba: (politični) nasprotnik je sovražnik. In to ne le »navaden,« temveč metafizični: Božji sovražnik; posebljenje zla, satan.

Takšna »sprava« seveda ni sprava. Sprava pod določenimi pogoji, ki jih diktiraš drugemu, ni sprava, ampak prav sektaštvo. Sprava je brezpogojna in pomeni brezpogojno pristajanje na drugega in drugačnega, se pravi, dopuščanje drugemu človeku, da je drugi in drugačen, skratka: svoj. Sprava je sožitje različno mislečih – in nič

drugega. To je vse, toda to je največ – po sto in več letih našega medsebojnega izključevanja. Desnih najprej, potem pa še levih; komunistični »razredni boj« je tudi sektaštvo: Kdor ni z

nami, je proti nam – je geslo revolucije.

No, enako pojmovanje sprave ima tudi današnja Cerkev: spravili se bomo z vami, ko in kadar bomo hoteli, se pravi – pod določenimi pogoji, ki pa jih bomo določili Mi. Ta pogoj pa je implicitno ali eksplicitno uvedena lustracija, ki bi se po lastni logiki spremenila v permanentno sektaštvo. Lustracija je drugo ime za Mahničovo »ločitev duhov«.

Kako globoko je dr. Mahnič domislil ločevanje duhov in kako usodno, je razvidno iz naslednje njegove izjave:

»Seveda ravno tako – ni nas sram povedati – so tudi nam po duhu sorodniši in ljubši katoliški Nemci nego liberalni Slovenci.« Tako ravnajo tudi danes tisti, ki se sklicujejo na svojo katoliško narodoljubje. In denuncirajo lastne sodržavljanke in

svojo državo – tujcem, ki si bodo zato laže odrezali večji kos našega narodnostnega telesa – če jim bo to v interesu.

Nisem mogla zaspati, pa sem odšla ven. Iz moje sobe je neposredni izhod na breg. Z velikim užitkom sem bosa brodila po mokri, mrzli travi. Najbližja soseda naše hiše je tomišeljska cerkev. Prelepa! Ponoči je osvetljena. Pomirja, kar boža. Potem sem lahko zaspala.

Torek, 18. Oktobra

Nadaljujem obdelavo študije o dr. Mahničju. Bil je »preroško« dorečen! V vstajajočem nemškem nacionalizmu je videl nevarnost, pa ne za slovenskost življa, temveč zato, ker so liberalci očitali klerikalcem, »da izdajamo v imenu vere Nemcem slovensko narodnost«. Če pa bi nemški »verski bratje« dali v svoj program »narodnostno enakopravnost,« da bi Mi

liberalcem zaprli kljun, »potem bratje, Nemci ali kateri koli ste, dobite v nas odločne, navdušene zaveznike, ki pojdejo z vami v ogenj za najsvetejša načela naše svete vere, potem ste nam bližji, ste nam ljubši, nego slovenski liberalci, ki z nami nimajo nič skupnega, nego mrtvo govorico!« Živa govorica je govorica Cerkve, glede na cerkvene koristi je slovenščina pač nekaj mrtvega. Iz istega razloga je bil dr. Mahnič

antisemit: »Z veseljem pozdravljamo prve napore krščanskih bratov na Nemškem. Kedorkoli se z nami zaveže na boj proti židovskemu socializmu, mu radi sežemo v roko; s tako stranko bo tudi nemškimi katoličanom mogoče složno postopati proti socialni demokraciji.« Tako je bila zarisana, zapisana katoliška politika in izdajstvo petdeset let prej, preden se je udejanjilo.

P

Cerkev je vse obdobje med obema vojnama načrtno gojila samo protikomunizem. Tako naj bi recimo škof Rožman na kranjskem tečaju v organizaciji Narodnega odbora Katoliške akcije, ki je bil od 16. do 19. avgusta 1940, zaklical:

»Treba nam je novega Mahniča, četudi bi šel kje predaleč!« Tudi tukaj in tedaj se niso pogovarjali o bližajoči se nevarnosti nacizma in fašizma, ampak – samo komunizma. In tudi škof Rožman se je izkazal jasnovidca: res so se našli novi Mahniči in velikokrat so šli predaleč...

Valentina in Stojan sta šla na večerjo, danes sta praznovala tretjo obletnico poroke. Spominjam se njune poroke. Zakaj mame vedno jokajo na poroki svoje hčerke? – Alina je kar spala in je nisem mogla pestovati.

Sreda, 20. Oktobra

Berem Mladino. Pogled se mi je najprej zaustavil na objavljenem pismu:

»SLIŠALI SMO DA HOČETE KUPITI STANOVANJE – TA HIŠA JE IN BO OD CERKVE

NAJPREJ STE JO UKRADLI CERKVI ZDAJ
PA
HOČETE KUPITI NIČ NE BOSTE DOBILI
ZATO ZAHEVAMO DA
SE V POL LETA POČISITE IZ KRAJA. – TU
SMO RAZČISTILI
S KOMUNIZMOM ZATO NISTE VEČ
ZAŽELJENI POLHOV GRA-DEC
BOMO OČISTILI VSE KOMUNISTIČNE
NAVLAKE ČE SE NE PO-BERETE IZ KRAJA
VAS BOMO MI POSLALI V KOČEVSKI
ROG KJER
JE ŠE DOVOLJ KRAŠKIH JAM –NISMO VSI
POGRAJCI BUTALCI –
Podpis: ČRNA ROKA

To grožnjo navajam (brez popravkov!) iz več vzrokov. Kot dokaz, spomin in opomin. Kot dokaz vsem, ki govore, da smo ogroženi s strani komunistov in »kontinuitete«; toda tisti, ki danes dejansko ogroža naš družbeni in dušni mir, je skrajna protikomunistična

desnica. Resnici na ljubo je treba reči, da pri nas še ne pomnimo, kdaj bi – s strani leve, komunizma – bili deležni takšnih primitivnih, odurnih zločinskih groženj. Že desetletja v prejšnjem sistemu takšnega zbujanja sovraštva in izključljivosti med ljudmi, kot je danes, ni bilo. Kot spomin: na tiste grožnje, tej podobne, ki so prihajale s strani protikomunistov in jih je Cerkev tolerirala – ne, sama jih je proizvajala, in ki so »meso«, se pravi smrt postale. Kot opomin: tudi danes Cerkev ne le tolerira, temveč sama inicira, zbuja sovraštvo zoper svoje sodržavljane, komuniste, ateiste (zanjo je to eno in isto!) Nisem še slišala niti enega poziva s strani Cerkve, ki bi pomiril strasti, recimo ob denacionalizaciji, nasprotno, le vehementne zahteve po vrnitvi tudi spornega cerkvenega premoženja. Pač pa sem slišala razglas tistih,

ki so zoper vrnitev premoženja Cerkvi v naravi, za, dobesedno, »državne sovražnike«. Kakor da ne bi živeli v demokraciji, kjer nekateri so za to, drugi pa niso... Kakor da je v demokraciji normalno, da si za to, ker bi hotel kupiti stanovanje, »zrel« za smrt! V Družini sem prebrala njihov uradni komentar, v katerem pisec škodoželjno piše o kritiki EU, češ da denacionalizacija pri nas še ni končana in da nam bo to onemogočilo vstop v evropske integracije. Piše tako, kakor da bi poročilo EU le potrdilo absolutno pravico Cerkve do vrnitve premoženja v naravi, dejansko nestrpni, da ne rečem lakomni denacionaliziranski upravičenci s Cerkvijo na čelu sami brez sramu ali slabe vesti osirajo svojo deželo in so stališča EU predvsem refleks od »doma«. In seveda posledica apetitov tujcev, ki bodo prek denacionalizacije lažje prišli do svojega...

Kakor da je vrniti nacionalizirano premoženje v naravi tako preprosto! Ka-kor da je mogoče zavreči petdeset let dela tistih, ki niso imeli prej nič od tega premoženja

in bodo imeli poslej – nič. Seveda mislim pri tem na delavce.

In ko pravim opomin, mislim to prekleto resno: zdaj vas – pač s svojo besedo – opozarjam, kam pelje takšno histeriziranje, takšno brezsrčno zbujanje sovraštva – da se ne bi spet kdaj našel kakšen svetniški Rožman, ki ni nič vedel, nič slišal, nič videl, vedno nedolžen bil... Ni res! Za to pa, kar se danes dogaja, za sovraštvo, ki se zbuja in kopiči, je danes soodgovorna Cerkev – tudi za citirano grozljivo pismo. Zanj in za vse te in take incidente ste danes odgovorni vi, gospodje, in najodgovornejši, nadškof in metropolit g. dr. Franc Rode!

Ivan Cimerman

- Ne posojaj kapitala jalovim prepotentnežem! Ne morejo ga oploditi.
- Človek človeku - najvišja vrednota, če mu prinese višek kapitala.
- Prišel je čas, ko že dojenčki yahtevajo dediščino od dedov.
- V socializmu smo bili vsi last vseh, zlasti nekateri.
V kapitalizmu smo vsi last nekaterih.
- Za naš diplomatski odstrel niso potrebni ostrostrelci.

pavla gruden

NI PROBLEMA (12.7.1999)

Ej, Miloševiću!

Slobo, slabo slavo

piše ti, oj, Kosovo krvavo...

Pod podplati ti gori,

Molohov poslanec !

Mene pa srce boli -

prikrajšan si za spanec ...

Ti pride še kaj luštnega na mar ?

Sicer pa ni problema.

Zemlja daje, Zemlja vzema,

Buda še in še budi,

Allahu Akhbar,

Bog živi vse Slovence,

Vatikan can can-can,

Svet ljubljien in preklet,

a ti slob ? Zateči se na Internet !

Peter Česnik

Diasporic Emptiness

*It feels strange to be
Stranger in the city
Where I was born;*

*The street, the parks
The castle on the hill greet me,
But not the people.*

*I am a stranger to them
An alien from another time,
And place — and I do not fit
In there*

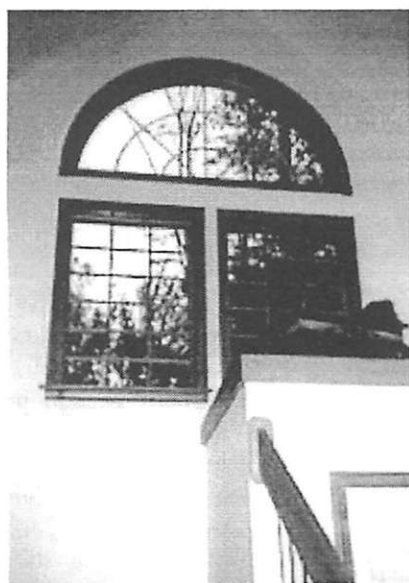
*I just want to go home ...
Home of the sunburnt country,
And sandy beaches and smiling people ...*

Ljubljana 3.7.95

Robyn Ravlich

Room With a View

Hotel Imperial, Dubrovnik, 1984. The window frames a view of limestone palaces and houses, Venetian-red tiled roofs, tall thin pine trees in dark shadows. I'm looking into the heat summer for the alleyway to the sea where I want to swim. I step back into the cool room with its Ottoman rug and Habsburg furniture. The drapes at the window flutter like moths, stirring up memories of another hotel in Adelaide where I waved goodbye to my grandmother sailing away on the SS Orsova. When I walk to the sea I buy earrings from a jeweller like those she bought me home, little girl's earrings of garnets and Dalmatian gold.

Marijan Peršič:

Za eno srečno zadnjo uro -

za eno milostljivo sodbo božjo

"Za eno srečno zadnjo uro, za eno milostljivo sodbo božjo, Oče naš, kateri si v nebesih.....posvečeno bodi....." so šepetajoče govorila usta, dokler se niso zopet ustavila. Oči so se mu same od sebe zaprle in misli odplavale tja daleč nazaj.

Sedel je na ganku, na ležalniku. Nebo je bilo jasno in polno zlatih zvezd. Tam nekje nad Vošco se je ustavil mesec in s svojimi žarki posrebril veličastna skalnata orjaka, ki se že od pamtiveka objemata ob dolini Krnice.

Sveti večer, lep kot bi si ga ne mogel izmisliti še tako večč slikar. V zraku nekak tajinstveno sveti mir. Niti majhne sapice vetra ni moč zaznati. Smreke in borovci ki pokrivajo Mali Rut in se potem vzpenjajo proti Črnem vrhu in dalje proti Kurjem vrhu se kakor veliko belo krilo razgrinjajo pod škrbinami Rigljice in Rušice. Sneg, ki je pred par dnevi visoko zapadel, s svojo belo tančico pokriva vse gozdove, ki se sedaj blesketajo v luninem svitu.

Travnik, ki se vse do bistre in neutrudljivo žuboreče Pišnice razteza pod gankom, se je odel s čarobno odejo posuto z biseri. Sončen dan in nizka temperatura je vrhno plast snega spremenila v mirijade kristalnih listov, ki sedaj kot majhna zrcala odbijajo lunino svetlobo.

Iz cerkvenega zvonika pri Mariji na belem produ je zadonel Veliki zvon. Polnoč je. Lojz se je zdrznil, odprl oči, si bolj zategnil kožuh okoli sebe in popravil odejo, ki mu je pokrivala noge.

"Pa res ne vem, ali je že povzdigovanje ali šele začetek. Spomnim se, da je že vabilo. No, samo ne zaspati," si je mislil, ko ga je napadel kašelj.

"Niso mi dali, da bi šel z njimi k polnočnici, da je premrzlo so rekli in, da se bom še bolj prehladil. No, kašljam, kašljam že, pa saj to tudi poleti; to je pač moja naduha, ki me muči na stara leta. Pa kaj če sem že star, toliko moči imam še v sebi, da bi prišel do cerkve in nazaj." je bentil sam pri sebi.

Pogled na skalnata orjaka Razor in Prisank, ki sta se videla jasno, kot da sta osvetljena od žarometov ga je zmotil:

"O, kako sta lepa, moja dva svetnika. Kot velike kapele, ki jih ne more ustvariti nikdo drugi kot samo Večni se mi zdita. V njiju obraza sem gledal odkar so me prvičkrat vzeli iz zibelke. Potem pa sta me spremljala skozi življenje koderkoli sem hodil, kot kažipot sta mi vedno kazala pot domov. Če bi bili še pogani bi jih naša dolina prav gotovo častila kot bogove, kakor sem bral, da na otokih na daljnem oceanu tamkajšnji domačini častijo ognjenike. Prav za prav, vedno kadar jih uzrem se mi zdi, da gledam v božje obličje.

In kako lepo jih nocoj obseva luna. Kar mika me, da bi zapel tisto mojo najljubšo: 'Luna sije. kladvo bije'. Saj pel sem vedno rad. Posebno ko sem bil fant in ni bilo drugih skrbi kot kdaj bo spet rajanje."

Zaprl je oči, naslonil glavo na mrzel zid za seboj, tako, da mu je malo privzdignilo klobuk. Prav potihem mu je prišla iz grla melodija, glas nekoliko tresoč in hripav:

"Če rajat me pelješ en fancovt ti dam, sem s'noč jih nardiva tle v varžet ga 'mam.

Godci zagod'te zastoj'm adno, sem mošnje pozabu doma za pečjo."

Misli so se mu zopet zajedle v sedanjost:

"Za eno srečno zadnjo uro, za eno milostljivo sodbo božjo, Oče naš kateri....

Zabičali so mi preden so odšli v cerkev naj ne hodim iz hiše. Naj, če že hočem, molim v hiši za pečjo. O, ne! Še vsako sveto noč sem molil pod milim božjim nebom, pa bom tudi letos. No, saj za cel rožni venec je res premrzlo, a par očenašov mi ne bo škodilo.

Zopet ni z molitvijo prišel daleč. Pogled mu je ušel na desno, kjer se je za s snegom pokritimi strehami hiš vzpenjal rdeči baročni zvonik Marije Snežne. Za njim črna gmota neprijaznega Vitranca, ki je kot mogočen jez zapiral in zožil dolino.

"Vitranca nikoli nisem imel rad. Zdi se mi kot nekak poganski velikan, ki stoji na straži in ukazuje: Do tukaj in nikamor naprej. Ni čudo, da ga tudi hribolazci ne obrajtajo. Pravijo, da se v njegovih votlinah še vedno skrivajo medvedi. Saj je menda od tam prišel tisti medved, ki se je pod Vršičem spopadel z Rožnjem iz Trente in mu odtrgal spodnjo čeljust ter potem pobegnil nazaj v gozd. O, kako dolgo je že od tega. Ta Roženj je bil res od sile. To smo se smejali takrat, ko je stavil, da bo pojedel dvajset hruškovih krapov. Saj jih je, potem pa je tekal po vasi in se držal za život in vpil: Bog me zlačni.

To je najbrže bilo še preden so me poklicali k vojakom. Tri leta pri kanonirjih ni bilo lahko. A bilo bi še huje če bi me dali k pešakom kjer bi moral korakati dneve in dneve. No včasih tudi nesreča prav pride. K pešakom bi pač moral, če bi mi takrat ko smo popravljali progno v Logu ne padla na nogo železna tračnica."

Še z večjo naglico kot v filmu so se vrstile slike pred njegovimi zaprtimi očmi...

Komaj šestnajstletni fant je Lojz že moral opravljati težaško delo, saj doma v bajti je bilo komaj dovolj denarja za najnujnejše. Janez, Lojzov starejši brat je že odšel v Ljubljano, da si najde delo, sestra Mina pa je bila še v šolskih letih.. Oče Janez je tu in tam hodil v dnino, mati Neža pa si tudi ni znala dosti pomagati, pri vsem pa je rada pocuknila šilce žganja, če se ji je le prilika ponudila.

"Proti večeru se je zgodilo, nedaleč od železnega mosta preko Pišence. Prinesli so me domov na nekakšni nosilnici, ki so jo na hitro naredili iz debelih vej in vrvi. Od bolečin sem tulil. O zdravniku pa takrat ni bilo misliti. Najbližji je bil na Jesenicah ali pa v Trbižu. Stopalo je zateklo kot le kaj. Še dobro, da sem imel na nogah cokle in je debelo usnje malo ublažilo udarec, saj drugače bi mi najbrž polomilo kosti ali pa še celo prste odsekalo.

Pa so mi tudi takrat pomagale moje gore. Kdo je že bil ki je odšel še proti večeru pod Prisank, menda prav do slapa pod Hudičevim žlebom kjer je tudi poleti ležal, led pokrit s snegom Saj se ne spomnim več. Le to vem, da mi je odleglo, ko so mi na oteklino pričeli postavljati mrzle obkladke," mu je šlo po glavi.

Oči so se mu kar same od sebe zapirale. Tu in tam se je malo zdrznil in zdramil, si potisnil zamaščen, star klobuk še nižje na čelo, kajti las že dolgo ni imel in je v golo glavo še najbolj občutil mraz.

"Ha," se je nasmehnil sam pri sebi. "ali sem jo natvezil otrokom, kadar so me spraševali zakaj nimam las. In kako so mi sveto verjeli ko sem jim pravil, da sem lase zgubil, ko smo pri neki vojaški paradi, pokriti s čeladami nekaj ur v vročini čakali na cesarja in sem potem s čelado vred potegnil z glave tudi lase. A se sam ne spomnim dobro, kdaj so mi izpadli, saj ko sem bil mlad sem imel lepe svetlorjave in kodraste. Morda pa je kriva strela, ki me je udarila."

Zagledal se je na železniški postaji, kjer je po odsluženi vojaški obveznosti dobil službo kot prometnik. Sedi ob telegrafskem aparatu. Monotono udarjajo morsejevi znaki na papirni trak, ki se počasi previja iz enega medeninastega kolesa na drugega on pa počasi razbira poročilo, ki mu ga pošiljajo s sosednje postaje. Zunaj že nekaj ur besni nevihta. Skozi okno vidi bliske, ki udarjajo v pobočja Vošce in grom se odbija potem od enega do drugega skalnatih alpskih

Za eno srečno zadnjo uro

3

orjakov. Prav ko se zmisli na sosedove, ki pospravljajo seno na Robeh zagleda pred seboj veliko svetlo ognjeno rožo. Stemni se mu pred očmi in zagrne ga tema.

Spet ga strese mrz in ga zdrami v preteklost:

"Saj še dobro, da sem ostal živ. Če me ne bi takoj prepeljali na Jesenice, kjer me zdravik spravil k zavesti, bi bilo po meni. Še dobro, da je strela udarila v telegrafsko žico precej daleč od kolodvora. Toda trajalo je precej časa, da sem se opomogel od pretresa. Od takrat so mi živci tako oslabei, da nisem bil več sposoben opravljati službe prometnika in so me upokojili. No tako mi je pač bilo namenjeno."

"Za eno srečno zadnjo uro," se je spet spomnil na molitev.

Mesec se je premaknil bližje Vitrancu in osvetlil leseno ogrodje smučarske skakalnice, ki so jo pred nekaj leti zgradili v Trebežu.

"Mene je takrat strela skoraj ubila, Lojza pa bi se malodane sam, ko je tako nesrečno padel na skakalnici," se je molitev zopet umaknila spominom.

"Ja, Lojza. Ja, tri hčere in samo enega sina mi je dal Bog. Pa ta, namesto, da bi se vtigel po meni, je pa čisto mama. Dober in mehak, pa živina mu je bolj pri srcu kot ljudje. Ne vem kako bo peljal kmetijo in se boril za svoje ko mene ne bo več. Vsakemu bo ustregel in se dal pretentati, ne tako kot jaz, ki se nisem uklonil kadar je šlo za mojo pravico. Ne nisem se uklonil pa če je bil nasprotnik še tako močan."

Ivje se mu je nabralo na belih zaliscih, ki so štrleli izpod klobuka. Tudi košate obrvi so oledenele in brki pod nosom so postali trdi kot ščetka. Lojz pa že ni več občutil mraza. Le slike pred zaprtimi očmi so še vedno z vse večjo nagllico brzele pred njim:

Oblastni župnik Kranjc je izza mize zapičil vanj svoj zastrašujoč pogled:

"Nič kaj dobrega ne slišim o tebi, odkar si pričel hoditi na Hrvaško in prekupčevati z živino in vinom. Potovanja so vedno nevarna. Na njih se človek sreča z vse vrste ljudmi, tudi s takimi, ki so že zapisani hudiču. Taki pa poskušajo na vse mogoče načine vplivati na verne in jih odtegniti od svete katoliške cerkve. Svoje laži širijo po časopisih in kot izgleda so tudi tebe že ujeli v svoje mreže. Ljudje so mi povedali, da po pošti dobivaš "Slovenski narod" in, da ga potem bereš nekaterim možem ki se po nedeljski maši zbirajo pri tebi. Če še ne veš, da je "Narod" brezverski časopis, ti zdaj to jaz povem in ti zato tudi prepovedujem, da še naprej širiš laži, ki so v njem zapisane!"

Bolj ko župnik benti, bolj se v Lojzu dviga ponos in zavest do svoje pravice:

"Gospod župnik. Jaz vem kaj delam in za svoja dejanja bom odgovarjal Bogu na onem svetu. Moja družina je vedno bila verna in ni jo nedelje, da nas ne bi videli pri sveti maši in tudi zakramente redno prejemamo. Jaz se držim božjih zapovedi. Bral bom pa bom še naprej knjige in časopise po svoji volji in komurkoli bom jaz hotel."

"Paži se Lojz kako govoriš z menoj. Nisi dovolj močan, da bi se mi upiral. Če pa boš še naprej svojeglavil, pa si zapomni to, da moja roka seže prav tja na cesarski Dunaj, do samega apostolskega veličanstva. Ko bo prilika bom udaril in tedaj se boš kesal svojega zoperstavljanja mojim navodilom, ki ti jih dajem kot dušni pastir naše fare."

Ura pod petelinom na vrhu cerkvenega stolpa je udarila tričetrt in takoj zatem so se oglasili zvonovi. Njihovo svečano donenje je pretrgalo snežno tiši-

Za eno srečno zadnjo uro

4

no in zalilo celo dolino ter oznanjalo, da se na oltarju Marije na belem produ kruh in vino spreminjata v telo in kri božjo.

Deske na ganku so glasno pokale od mraza. Lojza je zvonjenje za trenutek prebudilo. Čeprav se je tresel od mraza so se mu oči takoj zopet zaprle in znašel se je v cerkvi sedeč na klopi, ki je že nekaj rodov sem pripadala njegovi rodbini. Od jeze in ogorčenja se je tresel:

"Le kako sme za osebno maščevanje uporabljati prižnico. Namesto usmiljenja in odpuščanja pa seje sovraštvo in mi kakor rimski vojščak Križanemu naliva jesiha v odprto rano."

Iz prižnice pa je gremelo iz ust župnika Krajca; oči so mu jezno bliskale izpod namršnenih obrvi in s kazalcem desne roke je čas žugal čas kazal proti stropu kot, da kliče pomoč in priče iz neba.

Oltar Marije na belem produ je bil ves v cvetju. Okoli slike Brezmadežnega vnebovzvetja je bila spletena kita iz samih šmarnic. Toda ozračje je bilo vse drugo kot šmarnično. Iz prižnice so letele strele in prst se je uprl v Lojza:

"Prav v tem mesecu, ki je posvečen Devici Mariji je našo faro zadel sramota, kajti za Božjo in našo mater ni večje žalitve kot izguba devištva brez božjega blagoslova, ki ga lahko prinese le sveti zakon, ki se sklene v cerkvi po pravilih svete katoliške cerkve. Ni dovolj, da je našo faro prizadela vojna, ki nam je prinesla razuzdanost soldatesko in župana, ki za cerkvene potrebe nima dovolj posluha. Toda božja šiba ga je sedaj udarila, saj je prav njegova hči tista, ki je danes rodila otroka, – sad greha in je s tem osramotila njegovo hišo, njegovo ime In celo našo faro. Ker je sramota da imamo takega človeka za župana bo treba napraviti korake, da se ga znebimo."

Luna se je ravnokar pomaknila za obzorje in v zatonu zarisala temno silhueto vrha Mojstrovke. Tudi oba orjaka Prisank in Razor ni več oblivala srebrna mesečina. Zvezde pa so še bolj svetlo zasijale, kot bi hotele nadoknaditi lunino svetlobo. Od cerkve sem so se zaslišali glasovi vernikov, ki so se pričeli vračati na svoje domove. Ledeno prhek sneg jim je hreščal pod okovanimi gojzdarci in topli dih iz ust se je spreminjal v soparo. Bilo je premrzlo, da bi se ustavljali in govorili, le tu in tam se je zaslišal prešeren smeh otrok.

Lojz je bil za vse to gluhi. Tresel se je kot takrat ko je k njemu prišel odbornik in podžupan Lukež, pek in trgovec. Zavaljene majhne postave, drobnih in globoko pod čelo vsajenih oči, ki so imele vedno hinavsko posmehljiv izraz. Pri njem nikoli nisi vedel kako ti misli, dobro ali slabo.

"Veš Lojz, da sem ti prijatelj in mi ni povšeči, da te je župnik tako napadel s prižnice. A vseeno se mi zdi, da bi ti moral odstopiti. Slišali smo kako si se trmasto obnašal proti komandantu ogrskih horvedov in če boš še nadalje ostal župan bo cela vas trpela zaradi tebe. To ni samo moje mnenje ampak mnenje večine ljudi v vasi."

"To, da je mnenje cele vasi, praviš?" je Lojzu od jeze kri stopila v glavo. "Jaz sem slišal drugače. Da so mi hvaležni za moj nastop proti ogrskemu majorju, ki je hotel razpostaviti svoje havbice po nekaterih naših poljih, prav ko sta že žito in koruza lepo kazali. Skoro bi me stalo življenje, ko mi je nastavil revolver na prsi in mi zagrozil, da me bo na mestu ustrelil ako se mu ne umaknem s poti. Nisem jaz popustil, ampak je major, ko je zagledal grozeče obraze vaščanov za mojim hrbtom. Pa naj bi sedaj ti isti vaščani zahtevali naj odstopim. Povej resnico, Luka, kdo te je poslal."

Z juga je preko vršacev pričala pihljati rahla sapica in nad gorami so se pričele zbirati prve meglice, ki so najavljale odjugo. Sosedov Sultan je z veseljem lajanjem sprejemal domače, ki so se vračali od polnočnice.

Za eno srečno zadnjo uro

Lojz je s težavo za trenutek odprl oči a svojih ljubljenih gorskih orjakov ni več videl. Ustnice so se mu zopet premaknile, toda iz njih ni bilo glasu. Prsti so mu s težavo poskušali otipati debele jagode ki so bile na molku. Ta pa mu je že zdavnaj zdrsnil iz rok na oledeneli pod ganka. Le v mislih mu je zopet reklo: Za eno srečno zadnjo uro...

Namesto jeze ga je prevzel mir in nekaka blaženost mu je ogrela srce. Saj imel je tudi dobre in iskrene prijatelje, ki si jih je pridobil med poznanimi gorniki. Prijazni dr. Kugy se je vedno rad ustavil pri njem in se pogovoril o hribih in o potrebah hribolazcev. In seveda dr. Tominšek, ki ga je navdušil za Slovensko Planinsko društvo in s katerim sta potem kovala načrte kako prelistiti nemški Alpenverein, ko je šlo za gradnjo planinske kočice na Tamarjih. Če ne bi bilo njega, bog ve, kako bi se takrat končalo. Takrat v tistem času, ko je stari avstro-ogrski monarhiji že šlo za nohte...

Kot, od daleč je zaslišal globoki in pomirjlivi glas dr. Tominška:

"Veš Lojz, na silo ne gre vedno in z glavo skozi zid ni mogoče. Trma je včasih pogubna. Kadar se zaplezaš je najbolje, da se umiriš nato pa dobro pogledaš okoli sebe in si poiščeš novo smer do cilja. Saj se še spominjaš kako sva morala ravnati potrpežljivo, da sva lahko spodnesla Alpenverein, ko smo iskali tisto zemljišče na Križkih podih.

Zdaj je čas, da stopiš en korak nazaj, da boš lahko potem naredil spet dva naprej. Prepričan bodi, da je prav kar so mi nasvetovali moji prijatelji, ki so pri državnem glavarstvu v Ljubljani videli ovadbo zoper tebe. V njej piše, da kot župan ne podpiraš oblasti ampak ščuvaš ljudi na upor proti vojaškim zahtevam, da si bil od nekdanj svobodnjakega duha in, da si bil vedno naročen na Slovenski narod. Grozi ti izgnanstvo v Lipnico ali pa še kaj hujšega in če ne odstopiš od županskega mesta ti oni ne bodo mogli pomagati. Le malo pomisli, vojna ne bo več dolgo trajala in potem ko se konča bo vse drugače."

"Naj bo, če je tak vaš nasvet, gospod doktor, bom odstopil. Ne maram, da bi svoji družini napravil še več težav. Saj jih ima itak že dovolj radi hčerkinine sramote."

Pa se mu je zopet zdelo, da sliši glas dobrega doktorja Tominška:

"Kakšne hčerkinine sramote, Lojz? Tudi tej bi se lahko izognil ako bi ne bil tako trmast."

Nov prizor. Doktorja ni več, le hčerko vidi kako kleči pred njim:

"Oča, saj me je pripravljen vzeti, edino kar nama je potrebno od vas je, da kot oče neveste plačate kavcijo, po predpisih ki veljajo za oficirje."

"Odkod bom pa vzel denar, dobro veš, da ga nimam. To si morala pomisliti predno si se spečala z njim. Zadovoljna bodi, da te še od hiše ne napodim. Zate sem že dovolj denarja porabil, ko sem te izsolal."

"Oča, če bi prodali gozd, saj vam bova povrnila. Oba zasluživa in ko bo konec vojne bo Hans kot inženir gotovo dobil dobro plačano mesto."

"Ne in še enkrat ne! Ko bo konec vojne in ne bo več oficir se bosta lahko vzela brez kavcije. Do tedaj pa trpi sramoto."

Kot blisk drvijo slike v njegovi podzavesti:

Konec vojne. Mali nezakonski vnuček se mu je priljubil. Hčerko je nagovoril naj se ne poroči tja v daljni Solnograd od katerega jih sedaj loči državna meja. Sam pa je še bolj hranil denar, Hišo je prezidal, opremil v prvem nadstropju sobe, katere je oddajal letovičarjem.

V politične zadeve se več ne vtika, čeprav še vedno in povsod trdno zagovarja svoje svobodoljubne poglede. Župnika Kranjca je zamenjal mlajši duhovnik z zmernejšimi pogledi. Lukež je župan v novi državi Slovenscev, Srbov in Hrvatov. Komaj, da se še pozdravita na cesti. Njegov hinavski nasmešek je postal še bolj posmehljiv...

Za eno srečno zadnjo uro

6

Vežna vrata so zaškripala. Zaslišalo se je štorkljanje, ko so domači otepali sneg s težko okovanih čevljev.

"Bog ve, če oča že spijo. Pojdite pogledat mama" je prvi spregovoril sin Lojz.

Oča na ganku pa je v svojih sanjah gledal prizor, ki se je pripetil pred par dnevi.

Najmlajša hčerka, ki je kot vsako leto ob Miklavžu, tudi letos prišla za praznike domov, stoji pred njim, ko si v hiši, sedeč v svojem kotu na klopi za pečjo, greje svoje stare in mrzle kosti. Nasproti, pod podobami svetnikov v bogkovem kotu so že napravljene jaslice. Vnuk Mirko, nekdanji povod družinske sramote, je še pred velikim snegom nabral mah v gošči, ga razmestil po kamnih na trioglati mizici v kotu in nanj postavil iz lepenke narejen hlevček. Okoli hlevčka je razmestil papirnate ovčice in pastirje. Na vrh samega najvišjega kamna pa je postavil dva angela, ki sta držala trak z napisom: Gloria in Excelsis Deo. Pred hlevček pa je namestil kozarec z oljem, v katerem je gorela večna lučka.

"Glejte oča, kaj sem vam prinesla za božič. Takega darila prav gotovo niste pričakovali," mu govori hčerka. V rokah drži mapo iz katere štrlijo neke vrste dokumenti.

"Mož moje prijateljice, ki je prodajalec v trgovini Schneider Verovšek je med papirji, v katere zavijajo robo našel ovadbo, s katero so vas ovadili med vojno, da ste srbofil. Banovinska uprava namreč prodaja zastarele dokumente trgovinam in ko je ta naš prijatelj na enem izmed njih zagledal naš priimek, jih je začel čitati. Ko je razbral, da gre za medvojno ovadbo proti vam mi jih je prinesel, češ, da vas bodo prav gotovo zanimali. Ne boste verjeli kdo je podpisan pod ovadbo: Nihče drugi kot naš sedanji župan, Lukež.. Sedaj ga pa mi lahko osramotimo in mu povrnemo kar nam je slabega naredil."

Počasi je dojel kar mu je hčerka govorila. A njegovi možgani niso bili več tako prožni kot nekdanj. Dolgo je mislil predno je spregovoril:

"Na stara leta se ne bom tožaril. Ne bo dolgo pa bova Lukež in jaz, oba, pred najvišjim sodnikom. Ta bo razsodil in poplačal dobro in slabo tam na drugem svetu. Ni treba, da bi se na tem svetu sovraštvo preneslo še na vas in Lukeževe otroke."

"Ježuš Marija, oča niso v postelji" se je zaslišal krik iz kamre.

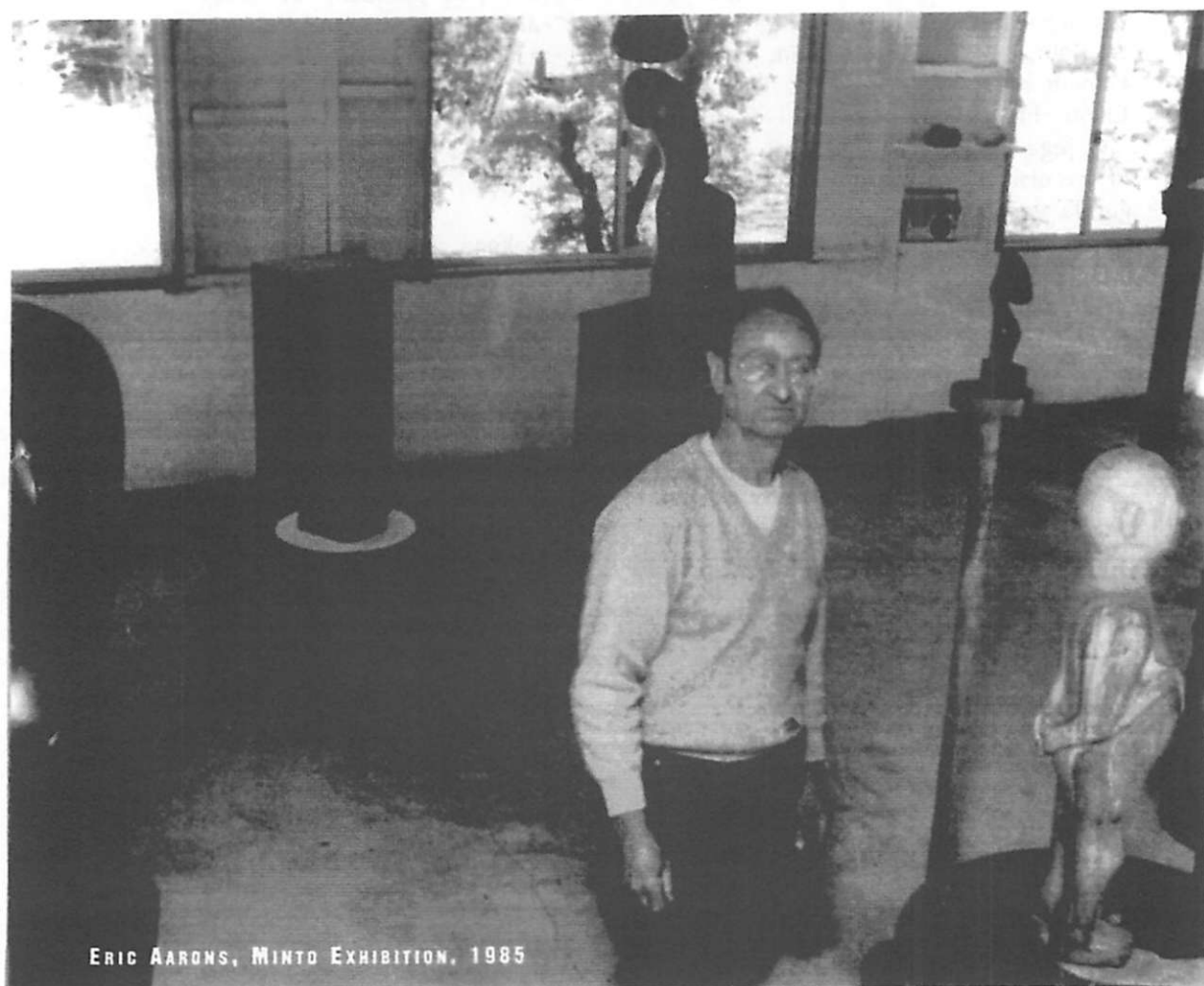
Čez čas so ga našli na ganku. Obleka mu je bila že skoraj vsa poledenela. Še je dihal. Že napol osteklenele oči so se mu za trenutek odprle ko so ga prinesli v hišo. Ustnice so se komaj zaznavno premikale. Ko so ga položili na posteljo se je sin Lojz sklonil nadnje in ujel šepetanje: "Za eno milostljivo sodbo božjo... tudi za Lukeža...Oče naš, kateri si..."

Doktor, ki so ga poklicali je lahko samo še ugotovil, da je njegova zadnja ura bila lahka, brez bolečin. A, če je sodba bila milostljiva ni možno ugotoviti.

Exhibition dates: 18 August—19th September 1999

Guest speakers : Frank Watters, Director of Watters Gallery
Dr Meredith Burgmann MLC President of Legislative
Council of NSW

Roža, rosa ino mana

Eric Aarons | Life, Art & Politics

NORTH SOUTH "DIALOGUE", 1984

CASULA POWERHOUSE ARTS CENTRE is honoured to host the retrospective exhibition of sculptor Eric Aarons, **'Life, Art & Politics'**. I have had the pleasure of knowing Aarons and his work for many years. Aarons is a passionate man who has a commitment and dedication to his practice as an artist and to the political and social fabric of Australia. Aarons' work beautifully illustrates his physical relationship with the sensuality of both wood and stone while allowing us, as viewers, to connect with the organic nature of the world through his work.

Aarons is well known to many of us as a significant figure in Australian politics, however what is extraordinary about Aarons is that there is a depth of spirit and generosity that engages with people on many levels.

I take much pleasure in inviting you to enter the life of Eric Aarons, through a body of work that spans over thirty years of artistic endeavour. Take this exhibition as a unique opportunity to be witness to a man that is dedicated to **'Life, Art & Politics'**.

John R. Marsden, Chairman, Casula Powerhouse Arts Centre & Liverpool Regional Museum Board of Management

Morris West

The tranquillity of the tallest poppy

Morris West died on Saturday, October 9, 1999, at his home. He was at his desk working on his next book, *The Last Confession*, when his "heart just stopped". His passing is mourned by a large segment of the Australian writing community.

DRIVING TO THE AIRPORT, Jon Cleary nervously watched the electrical storm seethe on the Sydney skyline. But his passenger was conscious neither of the weather nor the fact that he was being chauffeured in the only Jensen then in Australia. His mind was on his wife, close to delivering their fourth child while he flew off to New York to the publication of his new novel. He was loathe to leave, was going only at her insistence. As the two writers shook hands at the departure gate, Cleary's friend looked him in the eye: "Who knows, maybe this will be the big one, maybe it will all be worthwhile."

When Cleary met him on his return a month later - a glorious, sunny day this time - his friend was the father of a bonny boy. He was also world famous. "Simple as that," says Cleary. And then he laughs - nothing's ever that simple. But when your friend is Morris West who apparently has "a direct line to the man above", providence seems, well providential.

Now, nearly 40 years after first hitting international bestsellerdom with *The Devil's Advocate* (which scandalised many, had others comparing him to Graham Greene, and was eventually a book club pick, condensed, dramatised then sold to the movies for \$250,000), West is contemplating yet another milestone. Or five, really, in what is already a highly signposted career. Yesterday, the Don at a clan-gathering of old friends and family from around the world, he celebrated his 80th birthday via an Italian food fest, complete with imported Napolitan folk-singer. In June, his "accidental" novel (he officially retired from the genre in 1993) will be published in the US with the now regulation fanfare and promotional tour across America and Europe. Then, towards the end of the year, comes his self-defining *View From A Ridge*, the de facto Last Testament of Morris West, his where-I-stand-and-what-I-believe manifesto. Shortly after, an anthology illustrated by the author. Altogether, a late-career burst of astonishing energy, bearing with it a sense of tidying up the affairs of estate...

Morris West has had many honours bestowed upon him for his services to literature. He's been awarded many doctorates and prizes, sold more than 60 million copies of his books worldwide in over 25 languages conducts the daily business of writing and communicating with his worldwide friends and contacts. He's very much the grand old man of Australian literature.

Ramona Koval:

Well **Eminence**, your latest novel is interested in the misuse of power as many of your works have been, and deals with the politics behind the election of a new Pope, a story of struggle with heart and soul and faith with earthly politics and human frailties. And you never tire of the moral questions that fuel the human experience, and your audience is always keen to read your work. Do you ever wonder if the role of moral guide has fallen on the novelist rather than on the church these days?

Morris West:

As a matter of fact I'm engaged in an interesting piece of correspondence with a very high

churchman at this moment - and I mean a very high churchman - on the issue of what is provided in law and the apostolic constitution for the illness or total incapacity of a Pope. A canonist in Rome has entered the discussion saying that if a Pope becomes incapacitated there is nothing which forces his removal. He has in law, a kind of prescriptive right to continue until he dies.

I've taken the view as I've taken in the book that this produces a legal nonsense. It does produce a pragmatic problem because there are large divisions of opinion that say that the church would fall into stasis and could fall into stasis for the life of the pontiff. I maintain the view that if a pontiff is incapacitated he becomes at least in terms of governments a non-person.

Ramona Koval:

So this is one of the central dilemmas of the book of course, about what happens when a Pope is rendered incapacitated and what happens to the church and what room there is to move. Are you saying that your novel has actually stimulated the discussion on this point that may not have otherwise been discussed?

Morris West:

Well it has stimulated the

discussion among certain high people put it that way. And there is a diversity of opinion among them, and I've been in correspondence with a couple of them.

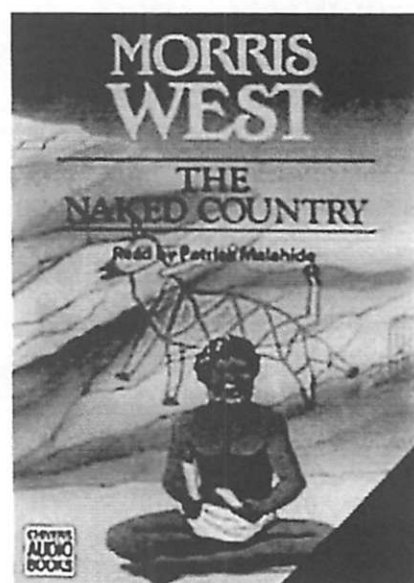
Ramona Koval:

Do you think that if you'd just written to them privately to say that you thought that this was something worth considering that it would have had the same response as your novel with its wide readership?

Morris West:

No, you see a novelist like myself reflects and perhaps concentrates the tenor of the times. In other words it's a fairly safe bet that if something bothers me, it's bothering a lot of other people. If it preoccupies me, it preoccupies a lot of other people who may not be able to put the same words to it, or would not perhaps even define it in the same terms. But it does become their preoccupation.

And I've always worked on the principle that if it interests me enough to write about it, then it must interest a lot of other people.

While riding to an isolated water-hole in the rugged heartland of Australia's Northern Territory, rancher Lance Dillon comes upon a group of aborigines in a ritual which included the slaughter of his very expensive stud bull. In a desperate effort to save the bull, and his own economic prospects, Dillon attacks. Badly wounded, he escapes to the bush. Back at the ranch, his wife and the local policeman set out together to find Dillon, but before long each is secretly hoping they'll fail.

Australian writer Morris West

Malcolm Jagamarra Maloney

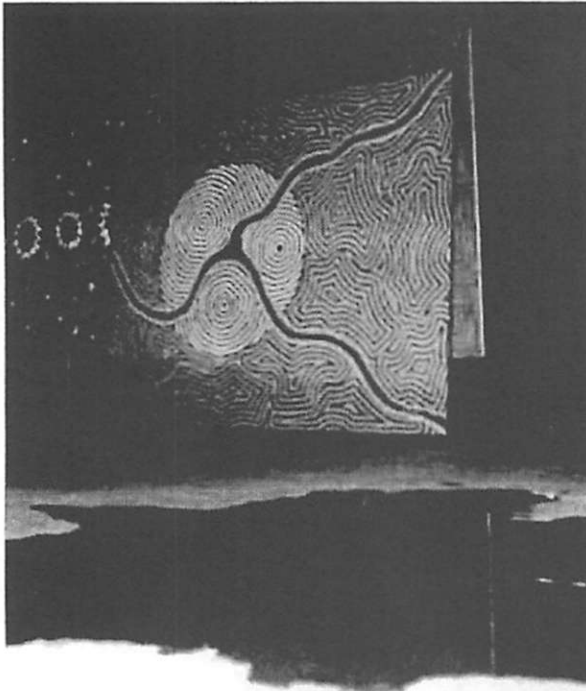

BIOGRAPHY

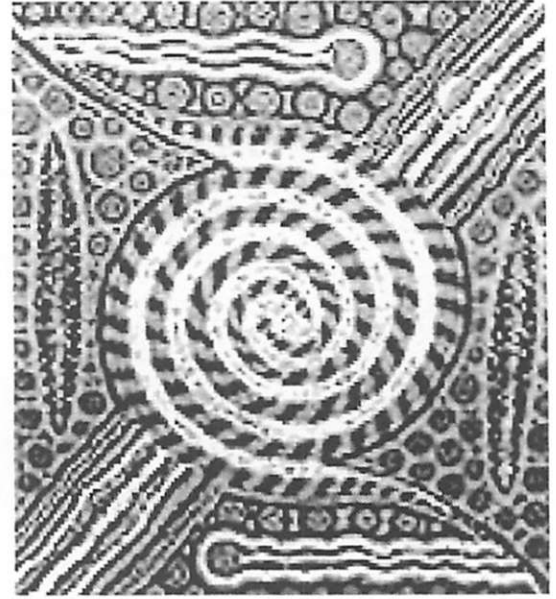
Malcolm Jagamarra Maloney was born in 1955 at Aningie Station, near Central Mt Stuart. Malcolm describes himself as a Lander River Warlpiri. This traditional country is called Wantaparri and is some 60kms west of Willowra in the Tanami Desert. His mother is Minnie Napanangka and his father was Gerry Maloney, an Irish Stockman.

Malcolm spent his early years living a traditional lifestyle on the land. He was taken away by the authorities at the age of 6, for being of mixed descent. It was then he travelled to Adelaide boys school, where he spent his early years in the city. Malcolm was a very successful Aussie Rules player and features in the book "Australia's 200 unsung heroes".

In 1976 Malcolm returned to his homelands and began to learn his culture. He learnt the language of his people, the song, the dance, how to hunt malu and how to paint for ceremony. His principal dreamings are Wana (Snake), Walu (Fire), and Ngapa (Water). He also has family connections with Budgerigar, Seven Sisters and Goanna.

Malcolm's sand painting in the gallery

Pilla Wana Wana

TRANSLATION OF DREAMING

Dreaming is an approximate English translation of an Aboriginal concept, which has no equivalent in the English language. Groups each have their own words for this concept: for example the Pitjantjatjara people use the term Tjukurpa, the Arrernte refer to it as Aldjerinya and the Adnyamathanha use the word Nguthuna.

THE DREAMING

Dreaming does not convey the fullness of the concept for Aboriginal people but is the most acceptable English word to Aboriginal people. The word is acceptable because very often revelations or insights are received in dreams or recurring visions. The Dreaming refers to all that is known and all that is understood. It is the way Aboriginal people explain life and how their world came into being. It is central to the existence of traditional Aboriginal people, their lifestyle and their culture, for it determines their values and beliefs and their relationship with every living creature and every feature of the landscape.

CONCEPT OF TIME

The Dreaming is often understood as a period of time, but this European concept of a unit of time in past does not contain the full meaning. The Dreaming is not some long past era but a continuous entity, from which people come, which people renew and which people go back to. Art is one to the ways through which Aboriginal people communicate with and maintain a oneness with the Dreaming. When people take on the characteristics of the Dreaming ancestors through dance, song and art and when they maintain sacred sites, the spirits of the creator ancestors are renewed.

OUR 'COUNTRY'

It is the natural world, which therefore provides the link between the people and the Dreaming, especially the land (or 'country') to which a person belongs. Aboriginal people see themselves as related to, and part of, this natural world and know its features in intricate detail. This relationship carries responsibilities for its survival and continuity so that each person has special obligations to protect and preserve the spirit of the land and the life forms that are a part of it.

OBLIGATIONS TO OUR 'COUNTRY'

These obligations may take the form of conservation practices, obeying the law, observing codes of behaviour or involvement in secret/sacred ceremonial activities, but the influence of the Dreaming is embedded in every aspect of daily life. The Dreamings permeates through song, dance, storytelling, painting, artifacts making, hunting and food gathering activities as well as through the social (kinship) system because it provides the framework for living.

THE INDIVIDUAL'S LINK WITH THE DREAMING

For Aboriginal people who follow traditional beliefs, the Dreaming is intensely personal. Each person is linked to it by his or her individual Dreaming (or totem), this belief involves the idea that the creator ancestors who were physically alive in the natural features of the landscape in which they once moved.

UNBORN CHILD'S DREAMING

At the very earliest stage of life, during pregnancy, each fetus is believed to be activated by one of these 'spirit babies'. Their presence enters the mother's body from one of the places where spirit babies are in hiding, waiting for an opportunity to enter a fetus. Usually the mother associates this event with the place where she first becomes aware of carrying her child. Because each part of the landscape is clearly identified with a Dreaming spirit ancestor there is usually no doubt as to the actual Dreaming to which the unborn child belongs.

My Name and Mailing Address:

My Phone:

My Fax:

Fax

To: Mr Loui Košorok, Računovodja SR C/O **From:** Naročnik Svobodnih Razgovorov 1999–
Svobodni Razgovori 25 Gould Ave, 2000 (štiri tiskane številke)
Petersham NSW 2049

Fax: 61.2.9560.8149 **Date:** April 18, 1999

Phone: 61.2.9560.8149 **Pages:** 01

Re: Pošiljajte mi Svobodne Razgovore **CC:** [Click here and type name]

Urgent For Review Please Comment Please Reply Please Recycle

PLEASE MAKE CHECK PAYABLE TO: SALUK – SALAC
FOR AN ANNUAL FEE OF \$39.00 AND FAX IT TO 61.2.9560.8149
35% of all annual subscriptions of Svobodni Razgovori go towards 3x 1-year scholarships to
Australian-born Slovenian students of any Slovenian school in Australia drawn on 20-Dec-99

The Following Info Must Be The Same As On Your Credit Card or Check:

Name _____

Address _____ City _____

State _____ PCode _____

Email Address _____

Credit Card Section

Name of Card Holder _____

Card Number _____ Expiration Date _____

Visa _____ MasterCard _____ American Express _____ (Check One)

Amount _____ (\$39.00)

Signature _____

Svobodni Razgovori will accept \$39.00 thru American Express, Mastercard, Visa and your personal or
business check

SALUK = SALAC

Da koder sonce hodi

Svobodni Razgovori = Free Dialogues
Suite 365 No 4 Young Street
Neutral Bay NSW
Australia

Phone: 61-9904-9176
Fax: 61-9904-9178
Email: svobodni@nsw.bigpond.net.au

 Svobodni Razgovori
Svobodni Razgovori
Free Dialogues

**SREČNE BOŽIČNE PRAZNIKE ŽELIMO,
EKONOMSKO SAMOSTOJNO IN KULTURNO BOGATO
NOVO SLOVENSKO TISOČLETJE**

Greeno

Pavla Gruden, Ivan Kobal, Lojze Košorok, Leon Krek, Bert Pribac, Ivanka Škof

WITH COMPLIMENTS

Handwritten text in red ink, appearing to be a signature or name, oriented vertically.

Frederick

Faint, illegible text or markings on the right side of the page.